

Dîvân Şiirinde Câize (Şâir- Patron-Hâmî İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-I

Kadir GÜLER*
Kerim YAŞAR*

Özet: Osmanlı Devleti'nde başta padişâh olmak üzere devletin ileri gelenleri, kişiliklerine bağlı olarak değişen oranlarda sanatı ve sanatçıyı korumuşlar ve bu uygulamayı bir gelenek halinde İmparatorluğun son dönemlerine kadar sürdürmüşlerdir. Bu sebeple sanatkârlar, bazı dönemlerde bazı çevrelerde kümelenmişlerdir. Sanatkâr zümresinin kümelendiği en önemli çevreler, merkezde saray ve devlet erkânının konakları; taşra da ise sancak merkezleri, paşaların ve beylerin konakları olmuştur. Şâirler, himâye görebilmek için öncelikle hâmileleri ile bir şekilde temasa geçmişlerdir. Dîvân Şiirinde Şâir-Hâmî Üzerine Değerlendirmeler adlı bu çalışmamızda şâirler ile hâmileleri arasındaki temas ve münasebetler ile şâirlerin himâye gördükleri saray ve sancak merkezleri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, kaside, câize, patron, hâmi.

Appreciation On Protection Of Poets In Divan Poetry-I

Abstract: The Padishah, holding the first place, all the notables in the government supported artists and art in varying degrees and maintained this practice as a tradition until the last periods of the emper. Consequently, artists clustered around some specific groups during some specific periods. The foremost environments where these artists were seen were the palace and higs officials mansions; sanjak centers, Pasha and Beys mansions. First thing for Poets was to get in touch with their tutelars for their sheltering care. This study of us called "Appreciation of Protection of Poets in Divan Poetry-I" is based on relations and contacts between poets and their tutelars as well as palace and sanjak centers where poets lived under overlordship.

Keywords: Divan poetry, Eulogy-ode, câize, boss, protection-protector

GİRİŞ

XIII. yüzyılın son çeyreğinde küçük bir uç beyliği olan Osmanlılar, XIV. yüzyıl başlarında yaptığı fetihlerle –özellikle 1301 yılında Koyunhisar Savaşı ile Bizans'ı mağlup ederek- dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti bir taraftan Rumeli'de ilerlerken diğer taraftan da Anadolu'da Anadolu beylikleri ile siyasî ve askerî mücadele içine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki ilerlemesi batıdaki ilerlemeye nazaran daha zor olmuştur. Çünkü dini inanışlar Müslümanların kendi aralarında savaşmalarını kesinlikle yasaklamıştır (ALTUNTAŞ-ŞAHİN 2005:564).

*Yrd.Doç. DPÜ Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı ABD Öğretim Üyesi,

* DPÜ SBE TDE ABD YL Öğr.

Osmanlılar, bazı beylikleri savaş yapmadan (çeyiz, satın alma vs.) bünyesine katarken bazıları ile çetin mücadeleye girişmiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti'ni en fazla zorlayan şüphesiz Karamanoğulları Beyliği olmuştur. Çünkü hem Osmanlılar hem de Karamanoğulları kendilerini Selçukluların varisi olarak görmüş ve Anadolu tahtı için mücadele etmişlerdir. Osmanlı Devleti, Anadolu beyliklerinin birbirlerine saldırmaları, kendisine karşı kafirle işbirliği yapmaları ve batıdaki gaza faaliyetlerinde doğu bloğunu güvence altına alma gibi başlıca sebeplerden ötürü XV. yüzyılın ikinci yarısında beylikleri tamamen ortadan kaldırmıştır.

Askerî ve siyasî faaliyetlerin yanı sıra bir devletin temel taşlarından biri olan sanat da kendisini göstermeye başlamıştır. Sanat, insanın birtakım fizyolojik ihtiyaçları karşılandıktan sonra yakından ilgilenebileceği bir alandır. Sanatçıların ortaya koydukları eser karşılığında günümüzde te'lif ücreti diye tabir ettiğimiz hak edişler gündeme gelinceye kadar sanat ve sanatçılar toplumda ancak varlıklı kişilerin etrafında teşekkül edebilmiştir (İSEN 1997:286). Osmanlılarda devlet-sanat ilişkileri büyük ölçüde, Harun Reşid döneminden itibaren farklı bir çizgi izlemeye başlayan ve saraydan topluma doğru yayılan Ortaçağ Müslüman devlet-sanat anlayışının bazı tadilatlarla devamı niteliğinde olmuştur (İSEN-BİLKAN 1997:32). Herat'ta ortaya çıkan ve Batıların Türk Rönesansı diye niteledikleri Hüseyin Baykara ile Molla Câmî ve Ali Şir Nevâ'î arasındaki ilişki ve ortaya konulan sanat anlayışı Anadolu'daki devlet-sanat ilişkilerine büyük ölçüde modelik etmiştir. Osmanlı padişâhları, Herat gibi kültür merkezlerinde yetişen veya bu merkezlere intisâb eden bilgin ve sanatkârları kendi saraylarına çekebilmek için her türlü fedakârlığı göze almışlardır (İNALCIK 2003a:12).

Osmanlı Sarayları'nda bilime ve sanata büyük önem verilmiştir. Kendileri de birer sanatkâr olan padişâh ve şehzâdeler, kişiliklerine bağlı olarak değişen oranlarda şiir ve edebiyatın hâmîsi ve destekçisi olmuşlardır. Üst kademenin şiire ve şâire gösterdiği maddi ve manevi ilgi dalga dalga diğer yönetim merkezlerine aksetmiş ve oralarda şiirin revaç bulmasını sağlamıştır. Devlet yapısının bilim ve sanat adamlarıyla manevi yönden kuvvetlenmesinin tabii sonucu olarak yönetim birimlerindeki sanat tutkusu ve sanatkârı koruma isteği de artmıştır (PALA 1999:10-11). Devlet adamı ve sanatçı arasındaki bu ilişki, Osmanlı patrimonial toplumunda sadece sanat alanında değil seçkin sınıfın her bölümünde, statü gruplarında, bürokraside, orduda, hatta ilmiyyede sosyal ilişkilerin ve hiyerarşinin temeli olmuş ve patron-kul ilişkisi şeklinde ortaya çıkmıştır (İNALCIK 2003a:16).

Osmanlı'daki himâye geleneği anlayışına geçmeden önce şâirlerin hâmîleri ile kurduğu temas ve münasebetlere bakılması zorunluluğu doğmuştur. Bu sebeple temas ve münasebetleri iki kategoride ele aldık. Bunlardan ilki saray çevresi yani padişâh ve ailesi ikincisi ise saray çevresi dışında kalan sanatı ve sanatçıyı destekleyen tüm varlıklı kişilerdir.

Şâir-Hâmî Arasındaki Temas ve Münasebetler

1. Saray Çevresi

Padişâhla kurulan temas ve münasebetlerin en ileri derecede olanı nedîmlik, musâhiblik, mahremlik vb. tabirler ile karşılanan samimi ve özel nitelikte olanıdır. Bu türden bir yakınlığın derecesi şâirin yetenek ve meziyetlerine bağlı olduğu kadar musâhib olunan kişinin bizzat padişâh veya padişâh ailesinden biri (şehzâde, valide sultan vs.) olmasına da bağlıdır. Bu türden bir yakınlık şâire doğrudan doğruya maddi bir gelir sağlamayıp şâire sağladığı gelir dolaylıdır. Padişâh, şâiri bir göreve atar; ya da şâir zaten böyle bir görevde ise derecesini yükseltir. Kısacası bu tür bir yakınlık şâir için geçim kaynağı olmaktan ziyade yüksek bir mevki ve itibar kaynağıdır.

Gerek padişâha gerekse şehzâdeye özel hizmet ve yakınlığın pek çok çeşidi ve şekli vardır. Bunlardan en çok akla geleni padişâh ya da şehzâdenin “vâsıl” veya “mâdihi” olmaktır. Tezkirelerdeki bu tür tanımlar, anlamı ve kapsamı çok geniş, genel ifadelerle yapıldığı için şâirin padişâh veya şehzâdeye ne tür bir hizmetle yakınlık içerisinde bulunduğu tam olarak anlaşılammaktadır. Genel ifadeler içerisinde padişâhın mâdihliği sözü ile mâdihliğin yanı sıra yukarıda değindiğimiz musâhiblik, nedîmlik ve mahremlik de kastedilmiş olabilir.

Safâyî'nin Tıflî için “...Devlet-i Sultân-ı Murâd Hân-ı râbi'de dâhil-i meclis-i pâdişahî ve nedîm-i hâs-ı şehriyârî olmagla...” (ALTUNER 1989:486). Âşık Çelebi Yakînî için “...Edirne'de kırk akçe ile mütevellî ve yılda dört bin akçe sâlyâne ile nevâziş olunup Sultân Süleymân-ı merhûm ile şehzâdelükleri zemânında şeref-i sohbetleri ile ve bir def'a yaylakdan inerken mahmûm oldukda hâssa arabalarına binmekle mer'î olmuş ölince tecerrüd ile geçüp ekâbir musâhibi ve ilm ü zerâfet sâhibi imiş” (KILIÇ 1994:343). Şeklindeki bilgiler özel hizmet ve yakınlık ifade eden tanımlardır. Benzer ifadeler Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde Ahmedî, Bâsîrî, Hubbî, Hâlîmî Çelebi, Celâl Çelebi, Haydar Çelebi, Hâtemî, Hayâlî-i Diger, Sa'dî, Şevkî, Nigarî, Hâşimî tanımlamalarında kullanılmıştır (EYDURAN 1999:431-433). Padişâh veya şehzâdeye özel yakınlık bildiren benzer ifadeler Sehî'de Vefâyî, Ali Çelebî el-Fenârî, Aşkî, Lütfî, Mehdî, Şeyhî, Sâfî, Melîhî, Leâlî, Nihâlî, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Necâtî, Yakînî, Şehîdî; Latîfî'de Cenâbî, Hâlîmî, Şemsî-i Defterdâr, Melîhî, Leâlî, Nihâlî, Hayâtî Çelebi, Hâşimî, Sa'dî-i Sirozî, Halimî Çelebi; Âşık Çelebi'de Ca'fer Çelebi, Celâl Çelebi, Vusûlî, İşretî, Aynî, Hayâlî Çelebi, Necâtî, Âfitâbî, Hayâtî Çelebi, Hâlîmî Çelebi, Sa'dî-i Sirozî adlı şâirlerin hayat hikâyelerinde kullanılmıştır (TOLASA 2002:83). Yine aynı şekilde benzer ifadeler Riyâzî'de Sa'yî, Azmî Efendi, Ayânî, Sa'dî, Hayâlî, Nev'î; Rızâ'da Sa'düddîn Efendi, Nev'î için de kullanılmıştır (KILIÇ 1998:180-183).

Ayrıca tezkirelerde benzer durumları ifade etmek için “şu’aradan olmak, mâdihi olmak” şeklinde tek ve kısa cümleler de yer almıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi Ahmed-i Dâ’i için “*Sultân Murâd-ı mâziniün birâderi Emir Süleymân şu’arasından...*” Zemânî-i Sâni için “*Ârzû-yı câh u celâl ve hevâyı menâsıb u me’âl mezbûrî dânişmendliğinden ferâgata dâ’i olmağla (Hazret)-i Şehzâde-i Sultân Mustafâya sâ’i olmuş idi.*” Melihî için “*Cenâb-ı Sultân Bâyezid han evlâd-ı emcâdından Sultân Ahmedün şâ’ir-i medh-hânıdur.*” Niyâzî (2) için “*Misâl-i hükm-i fermânı cümle-i cihâna berk-ı hâtf misâli revân fîg-i bî-dirîg kahrı rûy-ı düşmen-i gaddâra sâ’ika-i âteş-nişân olan merhûm Yıldırım Bâyezîd Hanun şu’arásındandır.*” (EYDURAN 1999:437-438). Âşık Çelebi ‘İşkî için “*Sultân Mehmed mâdihlerindendir.*” (KILIÇ 1994:593).

Padişâh ve şehzâde ile kurulan münasebetlerde “nedîm, musâhib, mâdih” olma haricinde “padişâhın veya şehzâdenin mülâzemetinde” türünde yakınlık ifadesi belirten tanımlamalar da vardır. Sehî’de Hassân için “*Sultân Murad Han... mülâzemetinde müddet-i ömrü nihayet bulup ...*” Bihiştî için “*Sâhib-Cemâl nevcivân iken merhum S. Bayezid huzûr-ı şerifinde hidmet-i kihteri ve mülâzemet-i mihterî iderdî*” tanımlamalarının yanı sıra benzer ifadeleri Revânî, Sıdkî, Farisî, Aşkî, Emânî, Şehîdî ve Tâli’î’nin hayat hikâyelerinde de görmekteyiz (TOLASA 2002:85).

Şâirlerin padişâh ve şehzâde hizmetinde olduğunu gösteren ifadelerin biri de “hidmetde, hıdmet itmek, hıdmetine tayin idilmek, hıdemât-ı şehriyârîde olma” şeklindedir. Bu yakınlık türü tezkirelerde şu şekilde yer almıştır: Safâyî’nin Tıflî için “*... devlet-i Sultân Murâd Hân-ı Râbî’de dâhil-i meclis-i pâdişâhî ve nedîm-i hâs-ı şehriyârî olmağla makrûn-ı şeref-i münâdemeti meşhûr-ı cihân olmuşdur ...*” (ALTUNER 1989:486). Sâlim’in Ahmed Dede için “*... on sekiz sene musâhib-i şehriyârî olup huzûr-ı humâyûnda mâfî’z-zamîrin ifâde vü edâ ve nice letâyif ile gûyâ olurlar idi ...*”; Râmiz’in Salâhî için “*... devr-i Sultân Mahmûd Hânî’de sır kâtibi olmuş ve ol evânda irtihâl-i harem-serây-ı cinân eden bir ehl-i salâh bir şâ’ir-i nüktedân olmağla ...*” (ÇAPAN 1993:211-212). Kınalızâde Hasan Çelebi Senâyî için “*...yine ol âstânedan dûr ve hidmet-i şehensah-ı sa’âdet-destgâhdan mehcûr olmayup şehzâde ile Amasiyyaya bile gelmiş idi.*” (EYDURAN 1999:246). Benzer ifadeler Sehî’de Âfitâbî; Latîfî’de Revânî; Âşık Çelebi’de Derviş Çelebi, Zeyneb Hatun, Tâli’î, Sadî-i Cem, Nişânî-i Evvel ve Senâyî için kullanılmıştır (TOLASA 2002:85). Yine aynı şekilde benzer ifadeler, Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde Senâyî, Sa’yî, Câmî Beg, Hâlisî, Zihnî, Sırrî, Sa’yî, Seyfî, Şemsî Paşa, Şevkî, Şehîdî, Ulvî, Fedayî, Fazlî-i Diger, Fehmî (2), Necâtî, Nutkî (2), Nihâlî ve Nizâmî için de kullanılmıştır (EYDURAN 1999:433-437).

Padişâh ve şehzâdenin yakın çevresinde bir hizmette bulunan şâirler için kullanılan ifadelerden bir diğeri de kulluk ya da bendeliktir. Sâlim'in Kühnî için "... kul cinsinden bu ma'rifetde bir şâ'ir bulunmak çeşm-i insâf ile nigerân olunsa nâdirdir ..." Vâsıf için "...anlarda da dîvân-ı hümayun küttâb-ı vâlâ-cenâbı zümresinden olup ol tarîkin kuloğullarından olmağla fenn-i kitâbetde azîm mumâreset tahsîl etmiş idi ..." (ÇAPAN 1993:206). Benzer ifadeler, Sehî'de Fehmî, Kâtip Davud, Sezâyî; Latîfî'de Cenâbî, Hayâtî Çelebi, Hüdayî, Şems Aga, Ferdî, Kâtibî; Âşık Çelebi'de Câmî, Zemânî için kullanılmıştır (TOLASA 2002:85-86).

Padişâh ve şehzâdenin yakın çevresindeki şâirler için kullanılan ifadelerden biri de "intisâb itmek, kapuya cem olmak" şeklindedir. Kınalızâde Hasan Çelebi'de Câmî Beg için "*Merhûm Sultân Selîm bin Süleymân Han şehzâde iken âstânelerine intisâb idüp meclis-i üns-i pür-safâlarında câm-ı sahbâ gibi müdâm dâ'ir ve ekseriyyâ sohbet-i hâss-ı şehenşahîye hâzır olurdu.*" (EYDURAN 1999:250). Şehîdî için "*Sultân Selîm-i mâzî Trabzonda şehzâde iken âstânesine intisâb idüp...*" (EYDURAN 1999:550). Fazlî-i Diger için "...Şehzâde Sultân Mustafâ âstânesine intisâb u intimâ idüp niçe zemân ol gülistân-ı pür-safâda bülbül-i gûyâ olmuş idi..."(EYDURAN 1999:796). Edayî Beg için "*Evâ'il-i hâlinde hâkân-ı sâhîb-kıran merhûm Sultân Süleymânun oğlu Sultân Mustafânun âstânesine intisâb ile hayli celâlet ü şân iktisâb idüp...*" (EYDURAN 1999:147). Safâyî'nin Tâlib için "... Evâ'il-i hâlinde İstanbula geliüp âb-ı rûy-ı vüzerâ Köprilî-zâde Vezîr-i a'zam Fâzıl Ahmed Pâşâyâ intisâb idüp..." (ALTUNER 1989:491-492). Mâhîr için "... Sultân Mustafa Hân sâni hazretleri şehzâde iken ba'z-ı kasîde ve gazel göndermekle intisâb hâsıl idüp..." (ALTUNER 1989:790). Benzer ifadeler Âşık Çelebi'de Âfitâbî, Ulvî, Fazlî-i Kâtip, Sun'î, Revânî, Şehîdî için kullanılmıştır (TOLASA 2002:86). Yine aynı şekilde Safâyî'de Emîn, Bahrî, Remzî, Abdî, Nâzım; Sâlim'de Ahmed Dede, Bahrî, Şeyh Sadrî, Abdurrahman Efendi, İlmî-i Diger; Belîğ'de Nâzım; Râmiz'de Âgâh-ı Diger, Hâkim, Dâniş, Râmiz-i Diger, Ressâm, Tab'î-i Diger ve Mahtûmî için de kullanılmıştır (ÇAPAN 1993:212-214).

Saray çevresi ve padişâhla kurulan temas ve münasebetlerin bir diğeri de şâirin yazdığı (kasîde, gazel, kıt'a, mersiye vb.) bir eserle takdir edilmesi ve padişâhın iltifatına mazhar olmasıdır. Şâir, eserini padişâh veya şehzâdeye bizzat sunduğu gibi arada hatırı sayılı kişiler tarafından da memdûha/hâmîye eser sunulduğu olmuştur. Âşık Çelebi'nin Emîrî için "... Her kasîde ve kıt'a verdikçe ulûfesine terâkki ve envâ-i teşrîf ve ihsânla telakkî bulur ..." (KILIÇ 1994:168). Kâmî Efendi için "...Bu gazeli dahi Sultan Süleyman merhum Sigetvar seferine müteveccih Edirne'ye geldiklerinde virüp ikiyüz filori câize almışlardır..."(KILIÇ 1994:362). 'İşretî için "...Kazâ-yı İlâhî Sultân Bâyezid Edirneye geldükde gazeller ü kâsideler sundı şî'r ü inşâ ve nagme vü nevâ takrîbi ile dâhîl-i sohbet olup bezm-i hassa girdi" (KILIÇ

1994:591). Safâî'nin Şâkir için "... pâdişah-ı cihân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerine ve dahî vezîr-i a'zâm dâmâd-ı pâdişahî İbrahim Paşa hazretlerine ve Şeyhü'l-islâm-ı asr olan Abdullah Efendi hazretlerine pâkinze kasîdeler verip makbûl-i fuhûl olup ehliyeti zâhîr olmağla ibtidâ hâric medresesi ihsân olunmuşdur ..." (ALTUNER 1989:442). Es'ad için "... Koca Âlî Pâşâ nâm vezîre bir kasîde virüp..." (ALTUNER 1989:68). Mâdih için "...pâdişahımız Sultân-ı cihân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerine bir kasîde-i garra vermekle medrese ihsân olunup nice zaman Mahmudpaşa mahkemesinde kitâbet edip ..." (ALTUNER 1989:797). Sâlim'in Feyzî-i Diğer için "... bin yüz otuz iki târihinde medîne-i Kostantiniyye'de sarây-ı hümayunda müceddeden binâ buyurulan dersihâne-i hümayuna ve esamî-i kütübî müştamil bir kasîde ve bir târih demekle mukâbelesinde atâyâ-yı hüsvâniden Şeyhü'l-islâm ve müftî'l-enâm fazîletlü Yenişehirli Abdullah Efendi hazretlerinden müstakilen mülâzım ve kırk akça medreseden münfasil oldukdan sonra âsaf-ı âlî-şân dâmâd-ı şehinşah-ı cihân vezîr-i ekrem sadr-ı muhterem devletlü sa'âdetlü İbrahim Paşa hazretlerine medîne-i Kostantiniyye'de Şehzâde kurbünde binâ buyurdıkları medrese-i celîleye tarihi mütezammin bir kasîde verip makbûl-i âsafâneleri olmağla Hısn-ı Mansûr kazasına nâ'il olmuşlar idi ..." Vehbî için "... bin yüz yirmi üç senesi vâkı 'olan Moskov fethine zîb târihler ve bî-nazîr kasîdeler eyleyip mahzar-ı kabûl-i şehinşahî olmağla ol asrda Şeyhü'l-islâm ve müftî'l-enâm olan Paşmakçı-zâde es-Seyyid Abdullah merhûma müterceme-i mezkûrun bir medrese ile çirâğ buyurulması için fermân-ı cihân-metâ' sâdur olup ..." Belîğ'in Şânî için "... Sultân Mehmed merhûmun mevlîd-i hümayyununa "Nûrdur geldi Muhammed sulb-i İbrahim'den" deyü târih etmekle Van defterdârı olup ..." Râmiz'in Rıf'at için "... hâlfetü'l-eyyâm pâdişah-ı adâlet-encâm şevketlü azimetlü Sultân Mustafa Hân-ı Sâlis hazretlerinin evreng-i taht-ı Osmânî'ye cülûsları esnâsında pâkize kasâyîd ü târihler arz etmeleriyle makbûl-i tab'-ı hümayyun-ı mekârim-nümûn oldukda ..." (ÇAPAN 1993:207-208). Kınalızâde Hasan Çelebi'nin Şemsî için "Kitâb-ı Deh-murgun nâzımudur. Nazm-ı mezbûrî Sultân Selîm-i mâzîye virdükde manzûr-ı nâzâr-ı mekârimi olmuşdur" (EYDURAN 1999:541). Tâli'î için "Sultân Selîm Han-ı kûh-temkîn sene 'işrîn ve tis'ami'ede âhenk-i kal'u kam-ı Kızıldaş-ı la'in itdükdebu târih bî-'adîl ü karîni diyüp mazhar-ı ihsân u tahsin olmuşdur." (EYDURAN 1999:604). Necâtî için; "Fâtih-i şehri-i mezbûr Sultân Mehmed Hana bu kasîde-i şitâ'iyeyi virüp mazhar-ı eltâf u in'âm 'âmî olmuşdur..." (EYDURAN 1999:1024). ifadeleri eser sunan şâirlere örnek teşkil etmektedir. Ayrıca Âşık Çelebi'de Emîrî, Hâtemî, Hâfız-ı Acem, Kâmî Efendi, Mesîhî, Fazlî, Fuzûlî, Fikrî, Şükrî, Rahmî, Şemsî ve Garîbî için de benzer ifadeler kullanılmıştır (TOLASA 2002:88).

Eserin şâir ya da aracı bir kişi ile takdim edilmesinden başka padişâh ya da şehzâde eseri bir tesadüf sonucu okuyup duyabilir. Sehî'nin Sa'yî için, "... Ol esnâda merhum Sultan Bayezid Molla Sa'yî'nin bir gazelini görüp tab'-ı

şerîflerine gayet güzel gelüp bu gazeli diyeni bulun deyü emr eyleyüp cüst ü cû itdiklerinde Üsküp’de bulunup padişâha arz oldukda dergâh-ı âlem penâhlarında olan dividdârlık hudmetin ana ihsân idiüptür. Devletten kul gönderüp gelsün hudmetde olsun deyü emr oldukda...” ifadesi bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Benzer ifadeler Latîfî’de Nizâmî; Âşık Çelebi’de Sa’yî, Nizâmî, Melîhî, Âhî, Dâ’î, Yetîmî, Lâyhî, Nihâlî ve Zâtî adlı şâirlerin hayat hikâyelerinde de kullanılmıştır (TOLASA 2002:88).

Padişâh veya şehzâdenin bir şiirini “tazmîn” veya “tanzir” etmek de şâir için saray çevresi ile münasebet kurmayı sağlar. Padişâh veya şehzâdenin şiirinin tazmîn veya tanzir edilmesine ait örnekleri Âşık Çelebi’de İşretî, Sâgarî; Latîfî’de Ahmed Paşa adlı şâirlerin hayat hikâyelerinde görmekteyiz (TOLASA 2002:89).

Ayrıca şâirlerin çeşitli vesilelerle aldıkları bir takım yardımlar da saray çevresiyle kurulan temasın bir göstergesidir. Bu yardımlar genellikle “in’âmât”, “inâyât” ve “ihsânlar” adları ile ifade edilmiştir. Safâyî’nin Şahî için “...evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ma’ârif-i bî-şumâr ile meşhûr-ı cihân olup Nûriddîn rütbesiyle ser-efrâz oldukdan sonra devlet-i aliyye-i Osmâniyye tarafından sâliyâne ihsânıyla tekâ’üd ihtiyâr edip Yanbolu-nam mahalde sâkin ve mütemekkin iken ” (ALTUNER 1989:424-425). Benzer ifadeler Sâlim’de Râmî Paşa, Selîm Efendi, İtrî, Feyzî-i Diger; Râmiz’de Bâkî, Abdî, İzzet Efendi; Esrar Dede’de Adem Dede Efendi, Hüsrev Çelebi, Hudâyî Dede, Derviş Azmî adlı şâirlerin hayat hikâyelerinde kullanılmıştır (ÇAPAN 1993:216-217).

2. Diğer Çevreler

Diğer çevreler ifadesi ile padişâh ve şehzâde dışında şâirin sosyal durumu ve geçimi ile ilgisi olan kişiler kastedilmiştir. Bu çevrenin içerisinde devletin en üst ve en alt kademelerindeki memur ve görevliler yer aldığı gibi devlet mekanizması dışındaki mal mülk sahibi kişiler de yer almıştır.

Tezkirelerin bu kişilerle ilgili tanımlarında başta sadrazam ve vezirler, beylerbeyleri, şeyhülislâmlar, kazaskerler, kadılar, valiler, uç beyleri vb. meslek grupları bulunur. Bu kişiler ismen anıldığı gibi bazen de “e’âli, ekâbir, vüzerâ, ümerâ, kuzât, a’yân, agayân, müfettişîn, ulemâ, fudelâ” gibi genel ifadelerle de belirtilmiştir.

Bu grubu oluşturan kişilerle şâirin girdiği sosyal ve ekonomik çevre saray çevresine göre daha düşük seviyededir. Padişâh ve şehzâde dışındaki kişiler, şâir için bir basamak teşkil etmiştir. Şâirler için asıl hedef saray çevresidir. Çünkü padişâh ve şehzâdenin lûtf ve ihsânı diğer çevrelerle ölçülemeyecek

kadar fazladır. Bundan dolayıdır ki şâirler, saray çevresine ulaşamadıkları durumlarda diğer çevrelere yönelmişlerdir.

Sayı ve değer bakımından “a’yân ve erkân”ın şâirlerle olan ilişkisi saraya göre düşük olsa da aradaki ilişki zinciri benzerlik arz eder. Saray çevresinde olduğu gibi burada da özel yakınlık bildiren “müsâhib, hemdem, nedîm vb.” olma durumları söz konusudur. Safâyî’nin Fevzî için “...Sultân Mehmed Hân-ı râbi vüzerâsından musâhib Mustafa Pâşânun nüdemâsından olup hayli sâhib-i nâm u nişân olmuştur.” (ALTUNER 1989:631). Nâbî için “...Devlet-i ‘Aliyyeye gelüp ol ‘asırda Vezîr-i sâni nedîm-i Sultân-ı dâmâd-ı pâdişahî musâhib Mustafâ Pâşâ nâm Vezîr-i Âsâf nazîriün mazhar-ı girişme-i iltifâtı ve kâtib ve musâhibi olup ol...” (ALTUNER 1989:912). Âşık Çelebi’nin Nevâli için “... Mısır Beglerbegisi olup mütekâid olan Ali Paşa’ya ba’dehû vezîr olan Ferhad Paşa’ya hâce ve müsâhib ve müterassıd-ı menâsıb rif’ati rûz-efsûn ve Tâli’i hümayun olmakta iken...” (KILIÇ 1994:477). Basîrî için “... Erbâb-ı devletin yâr-ı kadîmi husûsâ yegâne-i erbâb-ı devlet olan İskender Çelebinin hemdem ü nedîmi idi...” (KILIÇ 1994:195). Hasan Çelebi’nin Usûlî için “Rûma ‘avdet eyleyüp gâh Yenicede ve gâh Evrenos Begün oğlu ‘Abdî Begün yanında iken vefât idüp gûyende-i bezm-i fenânun usûline uymagla terk-i sohbet-i bekâ ve meclis-i hayât eyledi.”(EYDURAN 1999:163). Emânî-i Kadîm için “Mürebî-i ashâb-ı hüner olan merhûm İskender Çelebinün musâhiblerinden ma’ârif ü kemâlât tâliblerinden bir zemân hâzine-i sultân kâtiblerinden idi. Gâhî ihtiyâr-ı ‘uzlet ve gâhî Selanikde tasarruf-ı hizmet-i tevliyet itdükde...” (EYDURAN 1999:169).

Bu derece yakınlık bildiren ifadelerde musâhib olunan kişinin adının bazen belirtilmediğini daha önce ifade etmiştik. Bunları şu şekilde örneklendirebiliriz: Sehî’nin Nihâlî için “... Her zamanda müsahebet-i vüzerâ ve ümerâ ve her gâh ülfet ü müvâneset-i ulemâ ve fudelâ ile olup...” Muhyî için “... Ekser müsâhebeti devletlülerledür...” Latîfî’nin Refikî için “... ve ol zamanda ayâna eşrâfa müsâhîp ve mukârin olup iştihâr ve itibâr buldu...” Âşık Çelebi’nin Emîr için “... ulemâ ve eşrâfla celîs...” (TOLASA 2002:92). Hasan Çelebi Râyî için “Bâ-în cümle-i ehl-i ma’ârif ü kemâlât ile enîs ü musâhib gâyetle hoş-kalem-i serî’-dest latîf kâtib idi.” (EYDURAN 1999:415). Sülûkî için “Ba’zı ümenâ vü ümerâ ile musâhib ve Rûmilinde begler yanında kâtib idi.” (EYDURAN 1999:500).

Tezkirelerdeki bazı tanımlarda şâirlerin zamanın şu‘arâ ve zurefası ile sohbet halinde olduğunu görmekteyiz. Kınalızâde Hasan Çelebi Şeydâ için “... zürefâ ile karîn ve erbâb-ı safâ ile hem-nişîn idi.” (EYDURAN 1999:560). Zarîfî için “Zemânında olan şu‘arâ vü zürefânun hem-dem ü hârîfî muhassal ol zemânun merd-i zarîfî idi.” (EYDURAN 1999:609). Benzer ifadeler

Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde Kâtibî, Mîhrî, Misâlî ve Meylî için de kullanılmıştır (EYDURAN 1999:450-451).

Bazı durumlarda bu hizmet ve himâye halinin daha derin ve daha sıkı bir şekli vardır. Bu durumda şâir bir bakıma o kimsenin elinde yetişmiştir. Âşık Çelebi'nin Şânî için "...Nice zemân dahı merhum Remzi Çelebiden iktibâs-ı eşi'ât-ı terbiyet ya'ni anun hizmetinde kesb-i safâ himmet itdi" (KILIÇ 1994:789). Âşık Çelebi tezkiresinde benzer ifadeler Celâl Çelebi, Vahdî, Riyâzî ve Hazânî için de kullanılmıştır (TOLASA 2002:94).

Şâiri destekleyen devletin ileri gelenlerinden biri olabileceği gibi belli bir konuma gelmiş şâir de olabilir. Böyle bir ifadeye Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde Sehî maddesinde rastlıyoruz. Sehî'nin Necâtî'nin hizmetinde olduğunu görmekteyiz. "Şu'arâ-yı Rûmun kıdve-i Kâmîlü's-sıfâtı şâ'ir-i sâhîr merhûm Necâtî Begün gülîstân-ı âstânında serv-i sehî gibi keşîde-bâlâ olmağın mahlas-ı mezbûr ile şöhre-i dünyâ olmuş idi." (EYDURAN 1999:513).

Saray çevresinde olduğu gibi şâirin diğer çevrelerle girdiği münasebetin bir diğer şekli de "hidmetine girmek, hidmet itmek, intisâb, irtibât, ittisâl itmek" tabirleri ile karşılanan bir durumdur. Bu tanımlamalarda hizmet edilen kişinin adı anıldığı gibi isim belirtmeden genel ifadeler kullanıldığı da olmuştur. Safâyî'nin Fehîm için "Ol aşrda Kâhîre-i Mısr vâlisi olan Eyyûb Pâşâ nâm vezîre intisâb idüp Mısrâ 'azîmet ve pâşâ-yı mezbûrûn girişme-i iltifâtıyla ziyâde mültefet olmagla..." (ALTUNER 1989:616). Fasîh için "...Vezîr-i a'zam Köprili-zâde Fâzıl Ahmed Pâşâyâ intisâb ile..." (ALTUNER 1989:652). Kınalızâde Hasan Çelebi Emânî-i Sânî için "Merhûm vâlid-i firdevs-mekân hüdmetinde iken semt-i kitâbet ve tarîk-i ze'âmete sülûk imişdür." (EYDURAN 1999:170). Cefâyî için "Merhûm Sa'dî Çelebi Efendi İstanbul kâdîsı oldukda niyâbet ü kitâbetin ve kâzî'asker merhûm Muhyi'd-dîn Çelebinün çok hidmetin iderdi." (EYDURAN 1999:259). Benzer ifadeler Kınalızâde Hasan Çelebi'de Cevherî, Hasbî, Hayretî, Hâtemî, Derviş Hasan, Sâ'ilî, Sûzî, Safâyî, Tulû'î, Âlî, Gınâyî, Mehmed Emîn, Mesîhî, Monlâ Çelebi, Nûrî, Niyâzî, Vasfî, Yetîm, Cenâbî Efendi, Cevânî-i Diger, Subhî, Keyfî, Nâmî, Hazânî, Sâfî ve Gulâmî için kullanılmıştır (EYDURAN 1999:451-455). Yine aynı şekilde benzer ifadeler Sehî'de Hayâtî, Refîkî, Mesîhî, Nihânî; Latîfî'de Andelîbî; Âşık Çelebi'de Hemdemî, Nûhî, Hayretî, Tulû'î, Kemâl-i Zerd, Mesîhî, Necâtî, Nişânî Beg, Naîmî-i Sânî, Nûrî, Sûzî, Azmî, Safâyî ve Râzî için kullanılmıştır (TOLASA 2002:92).

Bazı şâirlerin devletin ileri gelenleri yanında çeşitli görevlerde çalıştıklarını görmekteyiz. Bir kısmının açıkça kimin yanında çalıştığı belirtilirken, bir kısmında ise 'amâ'ir, kuzât gibi genel ifadeler kullanılmıştır. Kınalızâde

Hasan Çelebi Sahrî için “*Kemâl Paşazâde merhûmun Edirne kâdîsı iken mahkemesi kâtibî olup ba‘dehû olan kuzât zemânında kâtib kabâlicât-ı şer‘iyye ve muharrir-i sukûk u vakfîyye olmagla kâsib olurdu.*” (EYDURAN 1999:470). Şerîf için “*Ba‘dehû Mevlânâ-yı mezbûrun hûrşîd-i enâreti müşerref-i eyvân-ı sadâret oldukda tezkirecisi olmagla...*” (EYDURAN 1999:436). Işkî için “*Ba‘dehû Ebu‘l-fazl Efendiniün fazl u himmeti ile ba‘z-ı ‘amâ‘ire kitâbet üzre idi.*” (EYDURAN 1999:664). Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde benzer ifadeler Mesîhî, Meylî, Mü‘min, Emrî, Sunî, Ömer Beg, Kâtibî ve Latîfî için de kullanılmıştır (EYDURAN 1999:454-455).

Devletin ileri gelenlerinin lûtfuna mazhar olup durumunu düzelten şâirler de vardır. Kınalızâde Hasan Çelebi Edayî Beg için “*Âsaf-ı Berhiyâ-safâ Hazret-i Piyâle Paşanın meclis-i dil-güşâsında câm-ı müriüvvet ü ‘atâsından mest-i mütemâyil ü zerrevâr ol âftâb-ı pür-envârdan istifâde itmekle menâsıb-ı ‘aliyyeye vâsıl olmuş idi.*” (EYDURAN 1999:148). Hakî-i Diger için “*Merhûm Muhyi‘d-dîn Efendi kâzî‘asker iken dânişmendi ve iltifât-ı bî-gâyetiniün mahfûz u behremendi idi.*” (EYDURAN 1999:341). Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde benzer ifadeler Hâlîmî, Sücudî, Sehâbî, Azmî, Mehmed Emîn, Nâmî ve Nişânî-i Sâni için de kullanılmıştır (EYDURAN 1999:456-458).

Saray çevresinde olduğu gibi yüksek mevki ve imkân sahibi kişiler de şâirlere “in‘âm, ihsân, atâ, lûtf, bahşîş, câize vb.” terimlerle ifade edilen birtakım yardımlarda bulunmuşlardır. Âşık Çelebi Şem‘î için “*...vech-i ma‘âşî ve sebeb-i inti‘âşî ehli hüner ve hüner-perver olan vezirlerden Pîrî Paşa-yı merhûmun in‘âmâtına munhasır olup...*” (KILIÇ 1994:812). Rahmî için “*...İskender çelebi meclisinde akrân-ı ‘asrı ile münâzaralar idüp nazâ‘ir ü cevâbları dil-pesend oldu ve büzürgâne câ‘izelerle behremend oldu...*” (KILIÇ 1994:750). Âşık Çelebi tezkiresinde benzer ifadeler Müftî Ahmed Çelebi, Basîrî, Hicrî, Hayretî, Yetîm, Lâyhî, Gazâlî, Nihâlî, Niyâzî, Sehâbî, Fazlî, Hayâlî Beg, Hâlî-i Zerd ve Vafî için de kullanılmıştır (TOLASA 2002:94).

Bazı durumlarda devletin üst kademelerinde bulunan kişilerin, şâirlerle daha yüksek makamda bulunan kişiler arasında bir vasıta olduğunu görmekteyiz. Kınalızâde Hasan Çelebi Hakîmî için “*Magnisada iken hâcesi İbrâhîm Çelebi ile hem-dem ü hâlîl olmagla a‘yân-ı şehzâde miyânında sâhib-i nâm-ı cemîl ve zikr-i celîl olmuş idi.*” (EYDURAN 1999:309). Âşık Çelebi Fuzûlî için “*...Kâdri Efendiye dahı kasîde virüp ol dahı pâdişaha ve paşaya terbiyeler idüp idrârât-ı pâdişahîden irtifâ‘-ı vilâyet-i Bagdaddan sedd-i ramak belki za‘t-ı ma‘işet olacak râtibe-i mertebe ta‘yin olunmuşdur*” (KILIÇ 1994:657). Halefî için “*...Merhûm Anadolu kazî-‘askeri Kâdrî Efendiye irtibât kılmışdur. Merhûm-ı merkûma ferzend-i sulbı gibi muhabbet itdi ve*

*mülâzemet*e müstakıl pâdişaha ‘arz idüp kendi kavli üzre çak defterdârluga dek terbiyyet itdi.’ (KILIÇ 1994:300).

Devletin ileri gelenleri ile temas kurmanın bir yolu da saray çevresinde olduğu gibi şâirin yazdığı/sunduğu bir eserle takdir edilmesidir. Kınalızâde Hasan Çelebi’de Rahmî için “*Hattâ himmet ü ‘inâyet-i vezîr-i mezkûr ile sâhîb-kırân-ı cihân merhûm Sultân Süleymân Hana oğlu Sultân Mustafânun sünneti sûrında kasîde diyüp ol padşah-ı hûbân ve sultân-ı meh-rûyân meclis-i şah-ı cihânda kasîde-i belâgat-‘unvânın okumagla emsâl ü akrânı miyânında hayli nâm u nişân buldığında gayrı dürc-i dendânı gibi niçe dürr-i bî-kerân ve ‘uşşâka itdügi cefâdan efzûn cevâz ü ihsân-ı bî-pâyâna mazhar olup ‘arûs-ı me’ûl minassa-i husûlde cilveger olmuş idi ve ol dil-ber-i ra’nâ matlûb u mahbûbına der-âgûş idüp dest-i sâkî-i in’âmından niçe dostkâm nûş itmiş idi.*” (EYDURAN 1999:416-417). Ârifî için “*Kapukullarından iken merhûm İbrâhîm Paşaya Mısrдан geldükde Lâmiyye bir kasîde virdükde Anatolıda ahkâm tezkireciligin virmiş idi.*” (EYDURAN 1999:622). Safâyî Fennî için “*...Vezîr-i a’zam Köprili-zâde Fâzıl Ahmed Pâşaya bir kasîde-i garrâ nazm idüp pesen-dide-i âsâfi olmagla mukâbelesinde ol ‘asra mahsûs olan cizye kitâbetini ...*” (ALTUNER 1989:658). Fâ’iz için “*...ol asun Vezîr-i a’zamu Âlî Pâşaya bir kasîde-i garrâ virüp pesend-dide-i âsâfi olmagla Dîvân-ı hümayun zümresine ilhâk ve ze’âmet ihsânıyla mümtâz-ı akrân olmuşdur*” (ALTUNER 1989:695).

Himâye Anlayışında Devlet Adamlarının Rolü ve Önemi

İmparatorluğun kuruluş yıllarında siyasî otoritenin tam anlamı ile sağlanamaması ve daha çok fetihlere ağırlık verilmesi padişâhların saraydan uzak kalmalarına neden olmuştur. Fetret devrinden sonra imparatorluk, güçlü bir hükümdarın çevresinde kendini toparlamaya başlamış; böylelikle şiir ve edebiyatla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda başta padişâh ve şehzâdeler olmak üzere devlet kademesinde görevli kişiler güçleri oranında âlim ve şâirleri koruyup kollamış ve onları teşvik etmişlerdir. Padişâh ve şehzâdelerin yükselebilecekleri daha üst makam olmadığı için şâirlerle aralarındaki ilişkiyi kesin çizgilerle ifade edebiliriz. Ancak devlet mekanizmasındaki diğer kişiler yetenekleri oranında farklı dönemlerde farklı mesleklerde bulunmuşlardır. Bu durum devlet adamları ile şâirler arasındaki ilişkiyi açıklarken mesleklere göre (vezir, kazasker, şeyhülislâm, defterdâr vs.) sınıflandırma yapmamıza olanak vermemiştir. Bu sebeple devlet adamları, görevde buldukları dönemin padişâhı ile birlikte ele alınmıştır.

1. 16. Asır dahil Osmanlı Padişâhları

1.1. İlk Dönemde Şâir-Hâmî İlişkileri

Yıldırım Bayezid devrinde Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî ve Bursalı Niyâzi padişâha eserlerini sunmuş ve padişâhın takdir ve iltifatını görmüşlerdir. Bu dönemde Yıldırım Bayezid'e iki kasîde sunulmuştur (KESKİN 1994:48).

Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın nedîmi Şeyhoğlu (ö. 1413), Süleyman Şah için yazmaya başladığı "Hurşid ve Feraşah" adlı eserini Süleyman Şah'ın ölümünden sonra tamamlamış ve Yıldırım Bayezid'e sunarak çeşitli hediyeler almıştır (BANARLI 2001:384).

Ahmedî (ö. 1412) ise İskender-nâme adlı eserini Yıldırım Bayezid'in gösterdiği yakın ilgi üzerine Süleyman Şah'a sunmaktan vazgeçip Yıldırım Bayezid'e takdim etme amacıyla eserinin sonuna Osmanlı tarihine ait "Tevarih-i Mülûk-ı Âl-i Osman" kısmını ilave etmiştir. Ancak Yıldırım Bayezid'in Timur'a mağlup olup ölmesi üzerine eserini Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleymân Çelebi'ye sunmuştur (MENĞİ 2000a:85).

Yıldırım Bayezid'in himâyesini kazanan şâirlerden bir diğeri de Bursalı Niyâzi İlyas'tır. Devletin karışık bir devresine denk geldiği ve Dîvân'ının az olması sebebiyle gereği kadar tanınmamıştır. Türk edebiyatında pek çok nazire yazılan meşhur La'l, Güneş, Âb, Kasr, Şikâr redifli kasîdelerin asıl sahibi Niyâzi'dir. Ahmed Paşa'nın kasîdeleri ona naziredir (İSEN 1999:349).

Yıldırım Bayezid'e devrin âlimleri de eserlerini takdim etmişlerdir. Bu dönemde Yıldırım Bayezid'e Ali İbn Hibetullah tarafından yazılmış olan Arapça Hulâsatü'l-Minhac fî Ehli'l-Hisâb ve Şeyh Hasan'ın Arapça ve Farsça eserlerden tercüme ederek yazdığı Fütuvvetnâme adlı kitap ve İbn Melekoğlu Mehmed'in Arapça ahlâk kitabı Bedrü'l-Vâizin ve Zahrü'l-âbîdîn adlı eserler sunulmuştur (GÖKDOĞAN 2002:177).

1.2. Çelebi Sultan Mehmed (1413-1421)

Yıldırım Bayezid'in esir düşmesi ve ölmesi sonrasında ülke bunalıma girmiştir. Çelebi Sultan Mehmed, kardeşleri ile yaptığı çetin mücadelenin sonunda devlet otoritesini ele geçirmiştir. Osmanlı memleketlerini bir idare altında topladıktan sonra kısa süren hükümdarlığı zamanında (1413-1421) bütün işlerinde muvaffak olmuş ve devletin ikinci kurucusu unvanını haklı olarak almıştır (UZUNÇARŞILI 1988a:81-82). Sekiz yıl kadar süren hükümdarlığı sırasında devlet güçlenmiş, sınırlar yeni topraklar alınarak genişlemiştir. Padişâhlığı sırasında Germiyan Sarayı'ndan Osmanlı Sarayı'na intisâb eden Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î ve Şeyhî gibi şâirleri himâye ettiği gibi ilim ve fikir hareketlerine de büyük önem vermiş, bazı te'lif ve

tercüme eserlerin yazılmasında etkili olmuştur. Bu dönemde Çelebi Sultan Mehmed'e iki kasîde sunulmuştur (KESKİN 1994:48).

Bu dönem şâirlerinden Ahmedî, Emir Süleyman Çelebiye İskender-nâmesi ile 1403'te tamamladığı Cemşid ü Hurşid mesnevisini sunmuştur. Emir Süleyman'ın ölümü üzerine Ahmedî, 1413'te tahta geçen Çelebi Sultan Mehmed'e bir kasîde sunarak onun da iltifatını kazanmıştır. Ahmedî, daha önce Emir Sultan Çelebi'ye sunduğu Cemşid ü Hurşid mesnevisini bazı ilaveler yaparak Çelebi Mehmed'e de sunmuştur (BANARLI 2001:393).

Ahmedî gibi Germiyan Sarayı'ndan gelen Ahmed'i Dâ'î (ö. 1417) de Dîvân'ını ve Çeng-nâme, Ferah-nâme adlı mesnevilerini Emir Süleyman Çelebi'ye sunmuştur. Daha sonra Çelebi Sultan Mehmed'e intisâb ederek onun da yardımlarını görmüştür. Nihayetinde Şehzâde II. Murad'a hoca tayin edilmiştir (MENĞİ 2000a:106).

Süleyman Şah'ın musâhibi Şeyhî (ö. 1431) de Çelebi Sultan Mehmed'in ihsânlarına nail olmuştur. Şeyhî, Yakup Bey zamanında Germiyan Sarayı'nda bulunarak Yakup Bey'in nedîmi ve özel doktoru olmuştur (İSEN-KURNAZ 1990:13). Çelebi Sultan Mehmed, 1415'te Ankara'da hastalanınca tedavisi için Şeyhî çağrılmıştır. Sultanı iyileştiren Şeyhî, kendisine bahşedilen tımara giderken oranın eski sahipleri tarafından soyulmuş, canını zor kurtararak kaçmıştır. Bu olay neticesinde Harnâme mesnevisini yazıp padişâha sunmuştur (EYDURAN 1999:551). Ancak son dönemde yapılan araştırmalar sonucunda Harnâme'nin Çelebi Sultan Mehmed'e değil de Sultan II. Murad'a sunulduğu bilgisine ulaşılmıştır (MENĞİ 2000b:173).

1.3. Sultan II. Murad (1421-1451)

Osmanlı sultanları içinde ilk şii Sultan II. Murad söylemiş; şii ve şâirlere değer vermiştir. Haftada iki gün şâir ve bilginleri huzurunda toplamış, münazara ettirmiş ve yeteneklerine göre onlara ihsânlarda bulunmuştur (İSEN 1999:68). Döneminde bilim adamlarını ve sanatçıları himâye etmiş, adeta bir Osmanlı Rönesansı'nın müjdecisi olmuştur. İyi bir eğitim almış, İbn-i Arap Şah hocası olmuştur (GÖKDOĞAN 2002:179). Şâirlere bağladığı saliyâneler, kendisinden sonra da Kanuni Sultan Süleyman devrinde İbrahim Paşa'nın ölümüne kadar devam etmiştir (KILIÇ 1994:53). Bu dönemde Sultan II. Murad'a iki kasîde sunulmuştur (KESKİN 1994:48).

Şeyhî, Sultan II. Murad zamanında da hayli izzet ve ikram görmüştür. Padişâh, kendisini vezir yapmak istediye de Şeyhî'nin düşmanları Sultan Murad'ı bu fikrinden vazgeçirmişlerdir. Şeyhî, Husrev ü Şirin mesnevisini tercümeyle başlayıp biten kısımlarını padişâha sunarak hediyeler elde etmiştir (KILIÇ 1994:819).

Şeyhî'nin yeğeni Şeyhoğlu Cemâlî, Husrev ü Şirin'e zeyl olarak yazdığı mesnevisini padişâha takdim ederek ihsânlara nail olmuştur (BANARLI 2001:470).

Sultan Murad dönemi şâirlerinden Şemsî de padişâhın takdirine nail olmuştur. Sultan II. Murad'ın önce musâhibi sonra da nedîmi olmuştur (İSEN 1980:117).

Bursalı Sâfî de padişâhın yakın ilgisine mazhar olmuştur. Bu yakın ilgiyi kıskanan düşmanları bir müddet sonra Sâfî'yi hapsedirmiştir. Fatih Sultan Mehmed döneminde Kazasker Molla Yeliyüddin'e kasîde sunup affolunmuştur (İSEN 1980:118).

Mehmed Za'îfî, Gazavat-ı Sultan Murad Han adıyla padişâhın seferlerini nazmetmiş ve eseri Sultan Murad'a sunarak ihsânlara nail olmuştur (İPEKTEN 1996:23).

Düzmece Mustafa olayında hayli emeği geçen Hacı İvaz Paşa'nın oğlu Edirneli Atâyî de devrin tanınmış şâirlerindedir. Babasının ölümü üzerine Sultan II. Murad Atâyî'yi yanına almak istediye de Sultan Murad'a sunduğu "dirîğ" redifli kasîdesiyle saraya girmeye razı olmadığını ifade etmiştir (İSEN 1999:124-125).

Bu dönemde şâir Seyfî, II. Murad'ın fetihlerini manzum olarak kaleme almıştır. Hatipoğlu, Ferahnâme adındaki 100 hadis ve 100 hikâyeden oluşan Arapça tercüme bir mesneviyi 1426'da bitirerek padişâha takdim etmiştir. Ayrıca Manyas kadısı Mehmed, padişâh adına Gülistan tercümesini yapmıştır (GÖKDOĞAN 2002:179).

1.4. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481)

II. Murad'ın dördüncü oğlu olan II. Mehmed, iyi bir eğitim aldığı gibi devleti her bakımdan dünyanın en üstün ve kudretli imparatorluğu haline getirmek için ilmi ve sanatı da korumuştur. Kendisi de şiirle yakından ilgilenmiş ve Avnî mahlası ile şiirler yazmıştır (İNALCIK 2003b:395-407). Geniş düşünceli bir padişâh olarak her âlime aynı muameleyi yapmış, onları huzuruna davet ederek ilmî münazaralar yaptırmıştır. Başarılı olanlara, kitap yazarak ilmîni gösterenlere hediyeler verip ihsânlarda bulunmuştur. Devrinde ilim sahiplerine gösterdiği rağbet sayesinde İstanbul'a birçok âlim akın etmiştir. Dönemindeki otuz şâir de onun maaş ve ulûfesi ile geçinmiştir (İSEN 1999:71). Bu dönemde Fatih Sultan Mehmed'e yirmi iki kasîde sunulmuştur (KESKİN 1994:48).

Devrin önde gelen şâirlerinden Ahmed Paşa (ö. 1497), Edirne'de kadı iken babasının ölümü üzerine önce kazasker, sonra Fatih'in hocası ve musâhibi olmuştur. En sonunda Fatih, Ahmed Paşa'yı kendisine vezir yapmıştır (KARABEY 1999:3-4). Fatih'e toplam on iki kasîde sunan Ahmed Paşa,

gördüğü bu yakınlık ve iltifata rağmen Fatih'in gözdelerinden birine aşık olunca padişâh tarafından Yedikule'de hapsedirilmiş, burada yazdığı "kerem" redifli kasîde ile affedilmiştir (İSEN 1999:108-109). Ancak Ahmed Paşa, bu olay üzerine Bursa'da 30 akçelik Sultan Orhan mütevellîği ile saraydan uzaklaştırılmıştır. Daha sonra Sultanönü, Tire ve Ankara sancak beyliklerine getirilmiştir (KARABEY 1999:8).

Bu dönemin diğer büyük şâiri Necâtî Bey (ö. 1509), Fatih devri sonlarında Kastamonu'dan İstanbul'a gelmiş ve padişâha sunduğu şiirleri ile ihsânlar elde etmiştir. Verilen ihsânları yeterli bulmayan Necâtî Bey, bu yardımları sürekli hale getirmek amacı ile şiir yazmaya devam etmiştir. Bu sebeple:

Eser etmez n'idelim ah-ı seher-gâh sana
Meğer insâf vere sevdiğim Allah sana

matlalı gazelini yazmıştır. Necâtî Bey, bu gazelini padişâhın nedîmi ve musâhibi Amirutzes'in sarığı arasına sokarak padişâha göndermiştir. Fatih Sultan Mehmed, bu şahısla satranç oynarken kağıdı görüp gazeli okumuş, beğenmiş ve Necâtî Bey'i yedi akçe ulûfe ile dîvân kâtipliğine tayin etmiştir (KILIÇ 1994:449).

Adnî mahlasıyla şiirler yazan Mahmud Paşa da Fatih'in ihsânlarına nail olmuştur. Mahmud Paşa da Fatih gibi âlim ve şâirleri korumuştur. Ayrıca adına yazılıp sunulan eserler için çeşitli ihsânlarda bulunmuştur (TEKİNDAG 2003:376-378). Medresesindeki danışmendlerine iki dülbend, bir sof, beş yüz akçe verdiği de ifade edilmiştir (EYDURAN 1999:639).

Kemâl-i Zerd adıyla anılan Sarıca Kemâl (ö. 1475), has-oğlanlarına hoca iken Mahmud Paşa'nın takdirini kazanıp musâhibi olmuştur. Sarıca Kemâl, Mahmud Paşa'nın ölümünden sonra hâmî aramamış ve Mahmud Paşa'nın hası olan Mahmud Paşa Has-köyü'ne çekilmiş ve burada ölmüştür (EYDURAN 1999:863).

Nişânî mahlaslı Karamanî Mehmed Paşa (ö. 1481), genç yaşında Mahmud Paşa'ya intisâb edip tahsilini tamamlamıştır. Daha sonra Mahmud Paşa tarafından Fatih'e tanıtılmış ve 1464'te nişancılığa getirilmiştir. 1478'de de Gedik Ahmed Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur. Karamanî Mehmed Paşa, Fatih'in takdirini kazanmış ve döneminde yaptığı çalışmalar ile hayli meşhur olmuştur. İdarî teşkilatta bazı yenilikler yaptığı gibi Fatih Kanunnâmeleri'nin hazırlanmasında da önemli rol oynamıştır. Kendisi de devrinde âlim ve şâirlere hâmîlik yapmıştır (BANARLI 2001:471-472).

İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu ve Bursa müftüsü Ahmed Paşa ile Bursa kadısı Yakub Paşa'nın kardeşi olan Sinan Paşa (ö. 1486) ilmi, irfanî ve fazileti ile Fatih'in dikkatini çekmiş, Edirne Darü'l-hadis müderrisi iken

kendisine Sahn müderrisliği daha sonra da vezirlik makamı verilmiştir. Zamanla Fatih'in hocası olmuş; bu sebepten dolayı da Hoca Paşa diye anılmıştır (MAZIOĞLU 1997:666-670).

Fatih, dönem şâirlerinden Aşkî'yi çok takdir etmiş, meclislerinde ve sohbetlerinde ona da yer vererek ihsânını ve iltifatını esirgememiştir. Latîfî, şiirinin sade ve manzum sözlerden ibaret olduğunu, buna rağmen günde yüz akçe şâir ulûfesi aldığını ifade etmiştir. Bu durumu Fenâyî ve adı bilinmeyen bir şâir birer beyitleri ile eleştirmiştir (İSEN 1999:121-122).

Fatih döneminin âlim-şâirlerinden biri de Hızır Bey (ö. 1459)'dir. Doğduğu Sivrihisar'da müderris ve kadılık, sonra Bursa müderrisliği ve İnegöl kadılığı yapmıştır. Edirne'de kadı iken Fatih'in İstanbul'u fethi ile ilk İstanbul kadısı tayin edilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır (BABINGER 1997:471).

Ayrıca bu dönemde Fatih'in kütüphanesine Sinan Paşa vasıtasıyla hâfız-ı kütüp olarak atanan Tokatlı Molla Lütfî, inşası ile tanınan ve uzun süre nişancılık yapan Cezeri-zâde Mahmud Vefayî, İsfahan'dan İstanbul'a gelen Mevlânâ Hâmidî ve Tokatlı Melihî de Fatih Sultan Mehmed'in ihsânlarına nail olan diğer şâirlerdir.

1.5. Sultan II. Bayezid (1481-1512)

Fatih Sultan Mehmed'den sonra tahta geçen II. Bayezid, bir müddet kardeşi Cem Sultan ile uğraşmış, onun ölümünden sonra rahata kavuşmuştur. Babası devrinde başlayan ilim ve fikir hareketleri onun zamanında da devam etmiştir. Babası gibi devrin âlim ve şâirlerinin koruyucusu olmuştur. Kendisi de Adlî mahlası ile şiirler yazmıştır (TURAN 1992:234-238). Fatih Sultan Mehmed gibi Câmî'ye yılda bin filori altını göndermeye devam etmiş ve Mevlânâ Celâleddin Devvânî'ye her yıl câize göndermiştir. Onlar da kasîdelerle ve risalelerle II. Bayezid'in bu ihsânına cevap vermiştir (EYDURAN 1999:81). Devrinde otuzdan fazla şâir salyâne almıştır (İSEN 1999:72). Bu sebepten dolayı Sultan II. Bayezid, kendisine en fazla eser ithaf edilen padişâh olmuştur. Bu eserleri mutlaka okumuş ve eser sahiplerini ödüllendirmiştir. Bu iş için 1503 yılında 86 bin akçe harcamıştır (GÖKDOĞAN 2002:182). Ayrıca kendisine birçok kasîde de yazılmıştır. XV. yüzyılda kendisine sunulan kasîdelerin sayısı kırktır (KESKİN 1994:48). Ancak Sultan II. Bayezid'in padişâhlığı XVI. yüzyılda da devam etmiştir. XVI. yüzyılda yazılan 554 medhiye kasîdesinin 257'si sultanlara sunulmuştur. Bu kasîdelerin sekizi Sultan II. Bayezid'e takdim edilmiştir (ÇAKICI 1994:50).

Hâtemî mahlasıyla şiirler yazan Mü'eyyed-zâde Abdurrahman Efendi (ö. 1516), Sahn müderrisliği ve Edirne kadılığı yaptıktan sonra 1505'te Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. İlmi, irfanı, ahlâkı ve cömertliği ile tanınan Mü'eyyed-zâde Abdurrahman Efendi, gençliğinden itibaren Sultan Bayezid'in sevgisini kazanmış, meclislerinde bulunmuş, ihsânlarını ve iltifatını görmüştür. Kendisi de pek çok şahsı himâyesine almıştır. Kemâlpaşa-zâde onun himâyesinde yetiştiği gibi Tarih'ini yazmasına o vesile olmuştur. Necâtî Bey de Dîvân'ını onun adına tertip etmiştir (EYDURAN 1999:333).

Mü'eyyed-zâde'nin himâyesi altında bulunan devrin ünlü âlimlerinden Kemâlpaşa-zâde, Sultan Bayezid tarafından bir Tevârih-i Âl-i Osman yazmaya memur edilmiş ve bu iş için kendisine 30 bin akçe ile çeşitli câizeler verilmiştir (EYDURAN 1999:330). Mü'eyyed-zâde Rumeli kazaskeri olunca Kemâlpaşa-zâde'yi önce Üsküp ve Edirne müderrisliğine daha sonra İstanbul'da Sultan Bayezid Medresesi'ne tayin etmiştir. Nihayetinde kazasker ve Yavuz Sultan Selim döneminde şeyhülislâm olmuştur.

Fatih Sultan Mehmed tarafından mütevellik ile Bursa'ya sürülen devrin büyük şâiri Ahmed Paşa, Sultan Bayezid tahta geçtiğinde İstanbul'a ve eski günlerine dönme ümidiyle yeni padişâha birçok medhiye takdim ettiyse de ancak Bursa sancak beyliğini elde edebilmiştir. Ahmed Paşa ölümüne kadar Bursa'da kalmıştır (MUALLİM NACİ 2000:19).

Asıl şöhretine II. Bayezid döneminde kavuşan Necâtî Bey (ö. 1509), bir cülûsiyye kasîdesi sunarak padişâha intisâb etmiştir. Daha sonra Şehzâde Abdullah, Karaman sancak beyi olunca Necâtî Bey de onun dîvânına kâtip tayin edilmiştir (İSEN 1999:326). Şehzâdenin ölümü üzerine Necâtî Bey, 1483'te İstanbul'a dönmüştür. 1504 yılında Şehzâde Mahmud ile Manisa'ya gidinceye kadar yaklaşık yirmi yıl İstanbul'da kalan Necâtî Bey, en verimli dönemini bu zaman diliminde geçirmiştir (MERMER, 1997:199-218). Bu dönemde himâyelerini gördüğü Kasım Paşa, Mustafa Paşa, Sadrazam Davud Paşa, Mesih Paşa ve Hadım Ali Paşa gibi devlet adamlarına da kasîdeler sunmuştur. Mü'eyyed-zâde'nin isteği üzerine Dîvân'ını tertip etmiş ve hâmîsini de mukaddimesinde övmüştür. Şehzâde Mahmud Manisa'ya vali olunca Necâtî Bey, şehzâdenin nişancısı ve musâhibi olarak yanında bulunmuş ve şehzâdenin ölümünden sonra İstanbul'a dönmüştür (İSEN 1999:327). Ömrünün geri kalan kısmında görev almayarak kendisine bağlanan ayda bin akçe maaşla geçinmiştir (PALA 1998a:15).

Balıkesir'de çizmecilik yaparken İstanbul'a gelen ve şiirleriyle kısa zamanda tanınan Zâtî (ö. 1546), yaşadığı müddetçe şâirlerin ustası olmuştur. Hasan Çelebi, Âşık Çelebi'den aktardığına göre; Zâtî, Sultan Bayezid zamanında İstanbul'a gelip Hadım Ali Paşa'nın meclislerinde bulunmuştur. Hadım Ali

Paşa ve Defterdâr Pîrî Paşa vasıtasıyla padişâha şiirler sunup ihsânlarâ nail olmuştur. Sultan II. Bayezid'e sunduğu gazelindeki:

Geldi ol zühd libasını kaba ettirici
Zahidâ hırkaya çek başını manend-i keşef

beyti pek beğenen padişâh, Zâtî'ye Bursa'da bir tevliyetin gelirini vermiştir (OKUYUCU 2004:152-153). Zâtî, Sultan Bayezid devrindeki bu rahatı Ali Paşa'nın öldürülmesi ve Mü'eyyed-zâde ile Ca'fer Çelebi'nin azillerinden sonra devam ettirememiştir. Sultan Selim'in sürekli seferde oluşu ve Kanuni döneminde kendisini sevmeyen İbrahim Paşa yüzünden hayatının son dönemleri hayli sıkıntı içinde geçmiştir (EYDURAN 1999:401).

Sultan Bayezid, Amasya'da şehzâdeyken hizmetindeki Tac Bey'in oğlu Ca'fer Çelebi (ö. 1515) iyi inşası sayesinde Sultan Bayezid'in nişancılığına getirilmiştir (KILIÇ 1994:215). Ca'fer Çelebi dönemine kadar nişancılar defterdârların alt mevkisinde iken Ca'fer Çelebi'den sonra dîvânda nişancıların üst tarafta oturmaları kabul edilmiştir (PALA 1998d:63). Ca'fer Çelebi, sevilip sayılan, sözü dinlenen, hürmet edilen, faziletli bir insan olarak padişâhın daima yanında ve meclislerinde bulunmuştur. Kendisi de edebiyatla uğraştığı için şâirlere hâmîlik yapmıştır. Sultan Bayezid devri sonlarında meydana gelen yeniçeri isyanında, Şehzâde Ahmed taraftarı olduğu için Ca'fer Çelebi'nin evi yağmalanmıştır. Bu olayın hemen ertesi günü Ca'fer Çelebi nişancılıktan da azledilmiştir (GÖKBİLGİN 1997:8). Latîfî'nin "Osmanlı ülkesinde nişancılıkta benzeri gelmedi." dediği Ca'fer Çelebi, Sultan Selim padişâh olunca tekrar nişancılığa getirilmiştir (İSEN 1999:137).

Yeniçeri iken padişâhın iltifatlarına nail olan Çakeri Sinan Bey, sancak beyliğine kadar yükselmiştir. Sultan Bayezid'in daima ihsânını görmüştür (BURSALI MEHMED TÂHİR 2000:134). Çakeri, hoşsohbet ve zarif bir kimse olduğu için padişâh maaşını yükseltmiştir (İSEN 1999:149).

Fazlî mahlasıyla şiirler yazan Ebü'l-fazl Efendi de Sultan Bayezid'in himâyesini gören şâirlere dendir. Mü'eyyed-zâde'nin mülâzımı olduktan sonra kadılık istemiş fakat Rumeli kazaskeri Mustafa Habib Efendi, Fazlî'nin babası İdrîs-i Bitlisi'yi sevmediği için Fazlî'yi Rumeli'de Bronik kadılığına tayin etmiştir. Mü'eyyed-zâde'nin kazasker olmasıyla Fazlî, önce Anadolu defterdârlığına sonra da Rumeli defterdârlığına tayin edilmiştir (EYDURAN 1999:791). Padişâha kasîdeler sunarak iltifatına ve hediyelerine nail olmuştur (KILIÇ 1994:654).

Bu dönemde Galata Mevlevihanesi Şeyhi Sinoplu Safâyî Dede, Şami Mustafa Bey, Uğurlu-oğlu Mirza'nın elçisi olarak İran'dan İstanbul'a gelen Basîrî, İshakoğlu Kara Seydi, Kıvamî, Hamse sahibi Behiştî Sinan Çelebi, Sâfî mahlası ile şiirler yazan Kâsım Paşa, devrin büyük âlimlerinden Molla

Lütfi, İran'dan gelerek sarayda hekim olarak bulunan Şah Muhammed Kazvini de Sultan II. Bayezid'in ihsânlarına nail olmuştur.

Ayrıca II. Bayezid devrine ait olan İn'âmât Defteri'nde dönem şâirlerinin 909/1503-917/1511 yılları arasında aldığı in'âm ve ihsânlar yer almaktadır. Çoğu hallerde in'âmın ve ihsânın verilmiş sebebi belirtilmiştir. Taziye, kasîde, gazel, mersiye ve bir eser takdim dolayısıyla hediye verildiği gibi bayramlarda da hediye verilmiştir. Hediye olarak akçe verildiyse akçenin miktarı; elbise verildiyse de ne cins elbise ve kumaş verildiği belirtilmiştir.

Bu dönemde şâirlere 478.500 akçe verilmiştir. 112.000 akçe ile Mevlânâ İdrîs en fazla ihsânı elde etmiştir. Böylece Mevlânâ İdrîs, toplamda verilen nakdiyyenin %23.4'ünü tek başına almıştır. En az ihsân elde eden şâir ise 500 akçe ile Mesûd b. Muhyiddin'dir. Bu dönemde Mevlânâ İdrîs 112.000 akçe; Kâtibî 34.000 akçe; Sabâyî 30.500 akçe; Rûhî 25.000 akçe; Firdevsî 21.000 akçe; Mâ'ilî 20.000 akçe; Sa'dî 15.000 akçe; Mihrî Hatun ve Safâyî 13.000'er akçe; Refîkî 12.900 akçe; Basîrî 11.000 akçe; Haydar Çelebi ve Muzaffer 10.000'er akçe; Sâ'ilî 9.500 akçe; Revânî 9.000 akçe; Keşfî 7.100 akçe; Ömer Çelebi, Ömer Bey, Ömer ve Cevherî 6.000'er akçe; Necâtî, Mehmed Çelebi, Haydar, Ahmed Çelebi b. Karışdıran, Ahmed Çelebi (Kemalpaşa-zâde) 5.000'er akçe; Lâlî 4.500 akçe; Edîbî, Şeffî'i, Zâtî, Şehdî 4.000'er akçe; Mehmed, 'Âlî (Karamanî), Derviş Mahmud, Mahbûb Çelebi, Ala'addîn, Tali'î, Zamîrî, Mâ'lî, Süleyman Çelebi 3.000'er akçe; 'Iyânî 2.500 akçe; Nâ'ilî, Bayezid Çelebi, Ali Çelebi, 'Âlî b. Seyyid Ömer, Korkud Çelebi, Müşterî, Visâlî, Vasfî, Nâtîkî, Mustafa, Yarhisarî, Nişânî, Hadîdî 2.000'er akçe; Şerîfî, Sa'yî 1.500'er akçe; Sâkî, Şehrî 1.000'er akçe; Mesûd b. Muhyiddin 500 akçe almıştır.

909/1503-917/1511 yılları arasında Rûhî, Mâ'ilî, Sâ'ilî, Keşfî ve Kâtibî düzenli ve sürekli olarak hil'ât almıştır. Adı geçen yıllar arasında Rûhî toplam otuz defa; Mâ'ilî, Sâ'ilî ve Azîzî toplam on sekizer defa; Keşfî toplam on yedi defa ve Kâtibî toplam on altı defa hil'ât almıştır. Ayrıca bu dönemde Tali'î, Ömer Çelebi, Ahmed Çelebi, Cevherî, Kelâmî, Ahmed, Ömer Çelebi, Zamîrî, Nâ'ilî, Mehmed Çelebi, Bayezid Çelebi, Vasfî, Haydar, Ali Çelebi, Dilîrî, Sücudî, Haydar Çelebi, Revânî, Derviş Mahmud, Korkud Çelebi, Muzaffer, Ali Karamanî Mehmed Paşa oğlu, 'Âlî Seyyid Ömer oğlu ve Mesûd b. Muhyiddin de bir defa hil'ât almıştır (ERÜNSAL 1979-1980:303-342).

1.6. Yavuz Sultan Selim (1512-1520)

Sultan Bayezid'in oğlu Yavuz Sultan Selim'in saltanatı sekiz yıl sürmesine rağmen dönemi hayli hareketli geçmiştir. Yavuz Sultan Selim, bir taraftan kazandığı zaferler ile imparatorluğu genişletip güçlendirirken, diğer taraftan da edebiyat ve kültürün yayılmasına ve yerleşmesine hizmet etmiştir. Tebriz fethi sonunda İranlı birkaç yüz şâir ve sanatkârı İstanbul'a getirmiştir.

İran'dan getirdiği sanatkârlar arasında Şah Mehmed, Abdulgani, Derviş Bey isimlerindeki ressamlarla; Alaaddin Mehmed, Mansur Bey, Şeyh Kâmîl, Ali Bey, Abdulhalik adlarında ünlü nakkaşlar da vardır (UZUNÇARŞILI 1981-1986:23-76). Yavuz Sultan Selim, yaptığı seferlerin tarihini yazdırmak amacıyla yanında sürekli şâir ve tarihçileri bulundurmıştır. Kemâlpaşa-zâde, Revânî, Hâlîmî, Sücudî, Tâli'î, Güvahî, Fehmî, Nihâlî'yi seferlerine götürmüştür. Bu sebeple birçok Selim-nâme yazılmıştır (PALA 2003:410).

Tarih, felsefe ve tasavvuf konularında derin bilgiye sahip olan Sultan Selim, fırsat buldukça ilmî ve edebî sohbetlere katılmıştır. Sultan Selim, başarının ve ilerlemenin ancak bilimle olacağına inanmış; bunu da daha Trabzon'da şehzâde iken birçok âlim ve şâiri koruyarak göstermiştir. Yavuz Sultan Selim, kendisi de şiir yazmış ve şiirlerinde Selîmî mahlasını kullanmıştır (AK 2001:153-154). XIII-XV. yüzyıl kasîdelerinde Sultan I. Selim'e sunulan kasîde sayısı üçtür (KESKİN 1994:48). Ancak Sultan I. Selim'in padişâhlığı 1512-1520 yılları arasında kapsadığı için XVI. yüzyıl kasîdelerine de bakılması gerekir. Ayrıca bu yüzyıl içerisinde Sultan I. Selim'den başka Sultan II. Selim (1566-1574)'in de padişâhlığı söz konusudur. Bu sebeple hangi padişâha kaç şiir sunulduğunun sayısal ifadesi tam anlamı ile tespit edilememiştir. Her iki padişâha sunulan kasîdelerin toplam sayısı kırk dokuzdur (ÇAKICI 1996:50).

Sultan Bayezid döneminde Rumeli kazaskerliğine kadar yükselen Mü'eyyed-zâde Abdurrahman Efendi (ö. 1516)'nin yeniçeri isyanı sırasında evi yağmalanmış ve kazaskerlikten de azledilmiştir. Mü'eyyed-zâde, şehzâdeler arasında Sultan Ahmed'i tercih etmesine rağmen Yavuz Sultan Selim ondan iltifatını esirgemeyerek onu tekrar kazaskerliğe tayin etmiştir (KILIÇ 1994:839).

Mü'eyyed-zâde'nin himâyesinde yetişen Kemâlpaşa-zâde (ö. 1534), Sultan Selim için İran seferi öncesi yazdığı risale ile padişâhı memnun etmesini bilmiş ve 1516'da kazasker olmuştur. Mısır seferi sırasında padişâhın emriyle İbn Tagribirdi'nin Nücumü'l-zahire adlı tarihini tercümeyle başlamış ve tercümeyle İstanbul'da da devam etmiştir. Aşçı-zâde Hasan Çelebi'nin temize çektiği kısımları parça parça padişâha sunmuş ve çeşitli ihsânlara nail olmuştur (EYDURAN 1999:295).

Sultan Selim ile Çaldıran seferine katılan Remzî mahlaslı Pîrî Mehmed Paşa (ö. 1532), gösterdiği başarı sonucunda üçüncü vezirliğe getirilmiştir. Daha sonra sefer sırasında öldürülen Yunus Paşa'nın yerine sadrazam tayin edilmiştir. Pîrî Paşa, Kanuni'nin ilk dönemlerine kadar bu mevkiye kalmış, 1523'te görevden alınmış ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın teşviki ile 1532'de Edirne'de kendi oğluna zehirletilmiştir. Pîrî Mehmed Paşa, devlet işlerinde başarılı olduğu kadar şiirde de şöhret kazanmış ve şâirlere de destek olmuştur (TURAN 1997:559-561).

Sultan Selim'in Trabzon'da sancakbeyliği sırasında tanıdığı Halimî (ö. 1517), şehzâdenin önce musâhibi sonra da hocası olmuştur. Padişâh olunca da aynı hürmetle İstanbul'a getirilmiştir Halimî gerek İstanbul'da gerekse seferlerde sürekli padişâhın yanında bulunmuş, ölümüne kadar sultanın musâhibi ve hocası olarak hürmet ve itibar görmüştür. (İSEN 1999:205).

Sultan Selim'in Trabzon'da şehzâdeliği sırasında tanıdığı bir diğer şâir de Hayâlî (ö. 1523)'dir. Hayâlî kadı iken Sultan Selim, onu musâhibi ve hocası yapmıştır. Sultan Selim, kardeşleri ile taht mücadelesinin sürdüğü dönemde Selanik kadılığında bulunan Hayâlî'yi sultan olunca İstanbul'a getirtip baş defterdâr yapmıştır (KUTLUK 1997:42).

Şehzâdeliği sırasında Sultan Selim'e intisâb eden Revânî İlyas Çelebi (ö. 1524), İstanbul'a Sultan Selim ile birlikte gelmiştir. Sultan Selim'in cülûsundan sonra Revânî matbah kâtibi, matbah emini ve surre emini olmuştur. Mısır seferi sırasında Sultan Selim'in yanında bulunmuş, sunduğu "berf" redifli kasîde sıcak iklimde garip karşılanıp Sultan Selim'in hoşuna gitmemiştir. Surre emini olarak padişâhın Kabe fakirlerine gönderdiği altınların hepsini fakirlere dağıtmamakla suçlanmışsa da Sultan Selim kendisinden iltifatını eksik etmemiştir. Kabe dönüşünde Ayasofya mütevellîğine tayin edilmiştir (İSEN 1999:364).

Sultan Selim'in himâyesinde bulunan şâirlerden biri de Tali'î Mehmed Çelebi'dir. Sultan II. Bayezid'in şehzâdesi Sultan Mahmud, Manisa'da vali iken hizmetinde bulunmuş, onun ölümü üzerine İstanbul'a gelip yeniçeri kâtibi olmuştur. Padişâh meclislerinde her zaman kendisine yer bulan Tali'î, sunduğu şiirlerle padişâhın iltifatını kazanmıştır. 1516'da ölen Tali'î zamanında çok meşhur olmuştur. Öyle ki Latîfî, Tali'î'yi Necâtî Bey'e eş tutmuştur. Fakat onun bu şöhreti uzun sürmemiştir (İSEN 1999:443).

Bu dönemde şâirlerin üstadı konumundaki Zâtî (ö. 1546), padişâha bir cülûsiyye kasîdesi sunarak çeşitli ihsânlar elde etmiştir. Ayrıca yeni padişâhtan da şâir ulûfesi almaya devam etmiştir (KILIÇ 1994:896). Bunun haricinde Zâtî, Sultan Selim'e sunduğu nûniyye içindeki:

Serverâ bir bende-i bî-kayddır kapında adl
Tutamazdı anı zencîre çekip Nûşîrevân

beytini Yavuz pek beğenerek, böyle mükemmel bir beyit yazdığı için şâirin ayılığının ve câzesinin arttırılmasını emretmiştir (ÇAVUŞOĞLU 2003:18). Ancak Sultan Selim sürekli seferde olduğu için Zâtî, Bayezid dönemindeki rahat hayatını bu dönemde sürdürememiştir.

Ayrıca bu dönemde Kenzü'l-bedayî adlı eserini padişâha sunan Güvahî (ö. 1520), Sâgarî mahlaslı Kazzaz Ali, Dihmurg adlı mesneviyi padişâha sunan Şemsî, saraya Re'is-i etibba tayin edilen Şah Muhammed Kazvini (ö. 1520), muamma üstadı Mu'ammâyî mahlaslı Tireli şâir Ali, Ca'fer Çelebi ve

kardeşi Sa'di Çelebi, aslen Kürt beyi olan Şükrî, Ferhad-nâme'sini ve Hüsn ü Dil adlı mesnevisini padişâha sunan Lâmi'î (ö. 1532), Benli Hasan namı ile anılan Âhî Çelebi (ö. 1517), Zeynel Paşa, Fehmî, Hâfız-ı Acem, Şah Kâsım (ö. 1539) ve Sücudî adlı şâirler de Sultan Selim'in meclislerinde bulunarak çeşitli ihsânlara nail olmuşlardır.

1.7. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)

XVI. yüzyıl içerisinde en verimli ve parlak dönem Kanuni Sultan Süleyman devri olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, daha önceden her bakımdan hazır imkânlarla mirasçı olmakla beraber bu mirası heder etmek yerine kıymet ve ehemmiyetini idrak etmekle İmparatorluğun sınırlarını, gücünü ve zenginliğini daha da arttırmıştır. Kendisi de sanatkâr, şâir, hatta âlim bir sultan olarak ilme, edebiyata, sanata ehemmiyet vermekle dünya tarihi içerisinde XVI. yüzyıla damgasını vurmuş ve "Muhteşem" sıfatını haklı olarak kazanmıştır (ÇELEBİOĞLU 1994:31-33). İlim ve sanat erbâbı - özellikle şâirler- onun devrinde tam bir ikbal içinde yüzmüşlerdir. Zira o, şiirin te'lif hakkını (câize) bol bol ihsân eden sultandır. Böylece Osmanlı saltanatında ilk defa sanatkârın devlet eliyle korunma politikası idarî mekanizmaya yerleşmiştir. Sadece kendi muhitinde değil, imparatorluk sınırlarının her neresinde bir sanatkâr duysa ona destek olma endişesi taşıyan padişâhın bu tutumu -Fatih'in ideali iken onun zamanında- düzenli işleyen bir mekanizmaya dönüşmüştür. Döneminde ihsânları ile zengin olan şâirlerin sayısı yirminin üzerindedir (PALA 1996:142). Ayrıca birçok şâir, şiirlerinde kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Bu yüzyılda kendisine sunulan kasîdelerin sayısı doksan dokuzdur (ÇAKICI 1996:50).

Yavuz Sultan Selim döneminde saraya alınan Şemsî mahlaslı Ahmed Paşa (ö. 1580), Kanuni döneminde ulûfeci-başı ve sipahi ağası olmuştur. Sonra da Şam, Anadolu ve Rumeli beylerbeyi olmuştur. Sultan Selim'in musâhibi olarak yanında yer almıştır. Kanuni padişâh olunca onun iltifatını görmüş, meclislerine girmiş ve musâhibi olmuştur (İPEKTEN 1996:84).

Dönem şâirlerinden Nişânî mahlaslı Celâl-zâde Mustafa Çelebi (ö. 1567), Sadrazam İbrahim Paşa'nın sır kâtibi olarak katıldığı Bağdat seferinde nişancı Seydi Bey'in ölümü üzerine nişancılığa getirilmiştir. Rüstem Paşa'nın sadrazamlığında emekli olmuştur. Zigetvar seferinde ikinci kez nişancı olarak yer almış ve bu görevdeyken ölmüştür (KILIÇ 1994:463). Nişânî, iyi ahlâklı, cömert, mert ve şâirlerin koruyucusu olarak tanınmıştır. Bu sebeple kendisine birçok kasîde yazılmıştır. Sultan Selim için yazdığı Selim-nâme'nin yanı sıra 1567'de yazdığı bir tarih eseri de vardır (İSEN 1999:346).

Kanuni'nin kaptanlarından Seydi Ali Re'is (ö. 1563), şiirleri ile de tanınmış bir şahsiyettir. Bu dönemde Pîrf Re'is'in Basra'da bıraktığı donanmayı Mısır'a getirmekle görevlendirilmiştir. Portekiz donanması ve olumsuz hava

şartları sebebiyle donanmanın bir kısmını Hindistan açıklarına bırakıp kendisi karayolu ile İstanbul'a iki yıl beş ay sonra ulaşmıştır. Seydi Ali Re'is, Edirne'de bulunan padişâhın huzuruna çıkararak getirdiği hediyeler ile Kitabü'l-muhit Seydi Ali Re'is adlı eserini padişâha sunmuştur. Birikmiş maaşının yanı sıra 80 akçe yevmiye ile müteferrikalığa, sonra da Diyarbakır tımar defterdârlığına tayin edilmiştir. Bu vazifede iken 1563'te ölmüştür (TURAN 1997:528-531). Kâtibî mahlasıyla şiirler yazan Seydi Ali Re'is, denizciliği, coğrafya âlimliği ve şâirliğinin yanı sıra cömertliği ile de meşhur olmuştur. Galata'da yaptırdığı konağı fukaranın ve şâirlerin uğrak yeri olmuştur (ÖZTUNA 1985:190). Kamî, Müslim, Sahubî, Hatifi ve Yetim Ali gibi şâirler konağının müdavimleri arasındadır.

XVI. yüzyılın büyük âlimlerinden Ebu'ssuûd Efendi (ö. 1574), her dönemde Kanuni'nin yanında bulunup onun ihsânlarına fazlasıyla nail olmuştur. İrşadü'l-aklü's-selim adını verdiği tefsirinin bir bölümünü Kanuni'ye sunmuş, Kanuni memnuniyetini maaşını 200 akçeden 500 akçeye çıkararak göstermiştir. Tefsirini 1566'da tamamlayıp padişâha sunduğunda maaşı 600 akçe olmuştur. Zamanında şeyhülislâmlık en yüksek ilmiye makamı haline gelmiştir. Arapça şiirlerinde başarılı olmakla birlikte Farsça ve çok az olmak üzere Türkçe şiirleri de vardır (AKGÜNDÜZ 1994:365-371).

Dönem şâirlerinden Kınalı-zâde Ali Efendi (ö. 1571), çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılığa geçmiştir. Daha sonra Kanuni, kendisini Anadolu kazaskerliğine tayin etmiştir. Kınalı-zâde Ali Efendi, ilmi meşguliyetinin yanı sıra edebiyatla da ilgilenmiştir. Edirne'de müderris iken Emri ile Hüseyin Nişaburi'nin Muamma risalesini tetkik edip muammalar yazmıştır. Üç dilde şiir söylemiştir (AKSOY 2002:416-417). Müretteb bir Dîvân sahibidir (BURSALI MEHMED TÂHİR 2000:400).

İbn-i Kemal'den mülâzım olan dönemin âlimlerinden Perviz b. Abdullah (ö. 1570), şiirleri ile de tanınmıştır. İbrahim Paşa'ya Ali Kuşçu'nun Risale fi'l-hey adlı Farsça eserini Mirkatü's-soma ismiyle tercüme edip sunmuştur. İbrahim Paşa'nın desteğiyle Kanuni'ye intisâb edip Anadolu kazaskeri olmuştur (İPEKTEN 1996:92).

Deli Birader namıyla anılan Gazâlî (ö. 1535), gerek padişâh gerekse devlet adamları tarafından el üstünde tutulmuştur. Gazâlî, İskender Çelebi sayesinde Sadrazam İbrahim Paşa'nın ve her iki şahsın vasıtasıyla da padişâhın birçok ihsânına ve câizesine nail olmuştur (İSEN 1999:184). Deli Birader, eski dostlarından Seydi-oğlu Derviş Çelebi ve Sirkeci Bahşi'nin Beşiktaş'ta yaptırdıkları bahçelere özenerek kendisi de deniz kenarına bir bahçe, ev, tekke, mescit ve geçimini sağlamak için de bir hamam yaptırmak istemiştir. Parası olmadığından "cer-nâme" adını verdiği bir manzum arzıhal yazıp padişâha başvurmuştur. Padişâh ve İbrahim Paşa'dan yüklü miktarda paralar aldığı gibi diğer vezirler de dostu olması sebebiyle yardımda bulunmuştur (KILIÇ 1994:931).

Kanuni'nin veziri Makbûl İbrahim Paşa'nın dikkatini çeken Hayretî, bir "Bahariyye" yazıp İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Bunun üzerine İbrahim Paşa, şâirden hoşlanıp ihsânda bulunmak istemişse de İbrahim Paşa'ya daha yakın olan Hayâlî Bey, Hayretî'yi "tok gözlü ve kimseye baş eğmeyen birisi" olarak tanıtmıştır. Bunun üzerine İbrahim Paşa da câizeden vazgeçerek Hayretî'yi küçük bir tumarla geçiştirmiştir. Hayretî de "Dil-i bîmâr bu denlû merhem ile tûmâr olmaz" diyerek, İstanbul'dan Vardar Yenicesi'ne geri dönmüştür. Yenice'ye geldiğinde Mihaloğlu ve Yahyalı akıncı ocaklarına sığınan Hayretî, ömrünün sonuna kadar bu beylerin desteği ile geçinmiştir (TATCI 1997:187-188).

Kanuni'nin iltifatını görüp, ihsânını kazanan şâirlerden biri de Ârifî Fethullah Çelebi (ö. 1562)'dir. Farsçasının iyi olması sebebiyle Sultan Süleyman tarafından Şehnâme yazmakla görevlendirilmiştir. Eserin hacmi arttıkça rütbesi de arttırılmıştır. Padişâh, 60 bin beyitlik bu eseri çok beğenmiştir. Arif Çelebi, ayrıca Hadım Süleyman Paşa'nın Hind seferine ait 2000 beyitlik bir mesnevi yazmıştır. Bunlardan başka Arifî mahlasıyla yazdığı şiirleri de vardır (KILIÇ 1994:558-561).

Kanuni'nin 1535 Irak seferinde Hayâlî Bey ile birlikte Yahyâ Bey de bulunmuştur. Padişâha sunduğu kasîdede:

Bana olaydı Hayâlî'ye olan ragbetler
Hak bilür sıhr-i halâl eyler idim şi'r-i teri

beytiyle durumundan ve Hayâlî Bey'in padişâh nezdinde gördüğü itibarın fazlalığından şikayet etmiştir. Bunun üzerine kendisine Eyüp ve daha sonra Sultan Bayezid vakıfları mütevellîği verilmiştir (EYDURAN 1999:1137).

Dîvân edebiyatının en büyük şâirlerinden sayılan Bâkî (ö. 1600), 1555'te Sultan Süleyman'a ilk kasîdesini sunmuştur. Kadı-zâde Efendi'nin talebesi olduğunu ve Süleymaniye Medresesi'nin yapılışında nezaretçi olarak çalıştığını ifade edip padişâhtan yardım istemiştir. Rüstem Paşa'nın yerine Semiz Ali Paşa'nın sadarete gelmesiyle Bâkî'nin de yıldızı parlayarak 1562'de danışmend olmuştur. Şiirlerinden tanıdığı Bâkî'nin medresede yatıp kalktığını duyan padişâh, onu 1564'te İçel'de 25 akçelik bir medreseye tayin etmiştir. Rumeli kazaskeri Hâmid Efendi'nin henüz danışmend olan bir kimsenin medreseye atanmasının uygun olmayacağını söylemesine rağmen Kanuni, hazine-i hassadan 30 akçe ile Bâkî'yi Silivri Pîr Paşa Medresesi müderrisliğine tayin etmiştir. Bir yıl sonra Mahmud Paşa Medresesi müderrisi olarak İstanbul'a alınmıştır (PALA 1998b:11-14).

Kanuni döneminin meşhur âlim-şâirlerinden biri de Fevrî (ö. 1570)'dir. Rumeli Beylerbeyi Lutfi Paşa ve Defterdâr Nakkaş Ali Bey himâyesinde yetişmiştir. Edirne'de Şehzâde Sultan Selim'e şiirler sunarak onun himâyesini de kazanmıştır. 1553'te Kanuni'nin Nahçıvan seferi için padişâha sunduğu:

Musahhar oldu hâl-i rûy-ı yâre bağrımın başı
Diyâr-ı Rûm Sultânı bu kez alur kızılbaş

beytine 100 altın aldığı gibi padişâhın musâhibleri arasına da girmiştir. Ayrıca 200 beyitlik bir kasîde verip her beytine bir altın almıştır. Bu sefer sırasında padişâhın Dîvân'ını da tertip etmiştir (KILIÇ 1994:671).

Dönem şâirlerinden Mesnevi-han-zâde Mehmed Kâmî (ö. 1579), Kanuni'nin ihsânlarına nail olmuş şâirlerden biridir. İran'da tahsilini tamamlayıp İstanbul'da Ebu'ssuûd Efendi'den mülâzım olduktan sonra 50 akçe yevmiye ile Mustafa Paşa Medresesi müderrisi olmuştur. Kanuni, ilmini ve şiirini beğendiği için kendi medresesine atamıştır. Kanuni, Kâmî'ye İmam Gazâlî'nin Kimya-yı Saâdet adlı eserini tercüme etmesini emretmiştir. Kâmî fırsat buldukça padişâha kasîde ve gazeller sunmuştur. Kanuni'ye sunduğu gazeldeki:

Kendi şehri herkese Bağdad'dır derler bana

mısra'ını çok beğenen Kanuni, Kâmî'yi Edirne'ye kadı tayin etmiştir. 1566 Zigetvar seferinde Kâmî, padişâha Edirne'de bir gazel daha sunmuştur. Matla'ı:

Nev-bahâr erdi ser-âgâz itdi bülbüller yine
Saldı gül-banglar guzât âfâka gulgule yine

olan gazeli çok beğenen Sultan Süleyman, Kâmî'ye 200 filori ihsân etmiştir (KILIÇ 1994:362).

Kanuni dönemi şâirlerinden bir diğeri de Fuzûlî (ö. 1556)'dir. Bağdat'ın alındığı sıralarda "Geldi burc-ı evliyâyâ pâdişah-ı nâmdâr" mısraının içinde bulunduğu kasîdeyi Kanuni'ye sunan Fuzûlî, bu dönemde biraz da olsa rahata kavuşmuştur. Kanuni'den başka sefere katılan bazı devlet adamlarına da kasîdeler sunan Fuzûlî, en fazla yardımı Bağdat'a vali olarak atanan Ayas Paşa'dan görmüştür (İPEKTEN 2003:25).

Yavuz Sultan Selim döneminin şöhretli şâirlerinden Bursalı Lâmi'î (ö. 1532), Kanuni döneminde de yaşamış bir şâirdir. Bursa'da olmasına rağmen Sultan Süleyman, Lâmi'î'nin şiirlerinin ustalığını duyup onunla ilgilenmiştir. Bursa'nın güzelliklerinin daha ağırlıklı bir şekilde yer aldığı Şehrengiz'ini Kanuni'nin Bursa'ya yapacağı ziyaret için yazmıştır. Daha sonra Kanuni, Unsurî'nin Vamık u Azra'sını tercüme etmesini emretmiştir. Eseri bitirdikten sonra eserle birlikte "gül" redifli kasîdesini de sunup çeşitli câizeler almıştır. Kanuni, daha sonra Fahr-ı Curcani'nin Veyse vü Râmîn eserini tercüme etmesini emretmiştir. Lâmi'î, eserini bitirdikten sonra İbrahim Paşa aracılığı ile padişâha sunmuştur. Bu hizmetine karşılık sadrazam kendisine günde 20 akçe ulûfe bağlamıştır (KILIÇ 1994:382).

Zâtî, bu dönemde de şâirlerin üstadı durumundadır. Sultan Bayezid devri sona erip, Ca'fer Çelebi ve Mü'eyyed-zâde gibi hâmîleri ölünce koruyucusuz kalan Zâtî, Sultan Selim'e kasîdeler sunup câizeler almıştır. Bu dönemde kendisine ayrıca 10.500 akçelik Bursa'da bir de köy verilmiştir. Ancak Sultan Bayezid dönemindeki rahatını Sultan Selim döneminde bulamadığı gibi Sultan Süleyman döneminde de bulamamıştır. Sultan Süleyman'ın cülûsunda şiir sunup câizeler almışsa da kendisini bir türlü İbrahim Paşa'ya sevdirememiştir (KILIÇ 1994:892).

Kanuni'nin ihsânını gören ve ordudan yetişen şâirlerin biri de Edirneli Mehmed Nazmî (ö. 1555)'dir. Ahkam kâtibi iken sipahi olup bölük-başılığa kadar yükselmiştir. Sultan Selim döneminde de orduda bulunmuştur. Filibeli Şeyh Mehmed Efendi'nin himâyesinde bulunmuştur. Hâmîsi tarafından Rüstem Paşa ile tanıştırılmış ve Rüstem Paşa'ya tarihler takdim etmiştir. Nazmî, asker olduğu halde edebiyatla yakından ilgilenip dönemin şâirleri ile yakın münasebetler kurmuştur. En önemli eseri sayılan Mecma'ün-nezair'i Kanuni'ye sunup ihsânlar elde etmiştir (ÇELEBİOĞLU 1994:74).

Kanuni döneminde şâir ulûfesi alan Ubeydî Abdurrahman Çelebi (ö. 1573), tahsiline Edirne'den sonra İstanbul'da devam etmiş, Kadı-zâde Şemseddin Ahmed Efendi'nin talebesi ve mülâzımı olmuştur. Sultan Süleyman'a sunduğu:

Bu tâk-ı laciverdî zer-beft otagun olsun
Mihr ile meh yanında iki solagun olsun
(...)

gazeli ile padişâhın iltifatlarına nail olduğu gibi kendisine şâir ulûfesi bağlanmıştır (EYDURAN 1999:634-635).

Kanuni'nin ilgisine nail olan şâirlerden biri de Sami mahlası ile şiirler yazan Hüsam Çelebi'dir. Manastır'dan İstanbul'a gelip tahsilini tamamlayarak Kars defterdârı Kara Hoca'nın hizmetine girmiştir. Kara Hoca ile Kars'a gitmiştir. Hâmîsinin ölümü üzerine Nahçıvan seferi sırasında Hızır Paşa'ya intisâb etmiştir. Hızır Paşa vasıtasıyla Kanuni'ye tanıtılmış ve kapı kethüdası tayin edilmiştir (SOLMAZ 1996:430).

Ayrıca bu dönemde Mü'eyyed-zâde Abdî Çelebi (ö. 1554), Şah Kasım (ö. 1539), Kadı-zâde Şemseddin Ahmed'in oğlu Dâ'i mahlaslı Abdurrahman Çelebi, Şiri Ali Bey, Bursalı Selman, Enverî (ö. 1547), Gubarî Abdurrahman Çelebi (ö. 1574), Derviş Paşa (ö. 1603), Cenâbî Paşa (ö. 1562), Figânî (ö. 1526), Kemâlpaşa-zâde, Celâl-zâde Salih Çelebi (ö. 1565) ve kardeşi Nişancı Mustafa Çelebi, Hayâlî Bey (ö. 1557), Sehâbî (ö. 1564) ve kardeşi Bidari, Rahmi mahlaslı Nakkaş Bali-zâde Pîr Mehmed (ö. 1568), Şükri, Mevlevî Şeyhi Sultan Sema'i (ö. 1529), Edayî (ö. 1574), Taşlıcalı Yahyâ Bey (ö. 1582) ve Arif Hüseyin Çelebi (ö. 1552) gibi devrin önde gelen birçok şâiri de Kanuni'nin ihsânlarına nail olmuştur.

Kanuni döneminde de şâirlere çeşitli vesilelerle belli aylarda düzenli bir şekilde in'âm, ihsân yapılmış ve tasaddukatta bulunulmuştur. Bu dönemde şâirlere toplam 195.400 akçe verilmiştir. Bir defada verilen en yüksek miktarı 15.000 akçe ile Şükrî almıştır. Bir defada en düşük miktarı da 100 akçe ile Necâtî almıştır. Toplamda en fazla ihsân elde eden şâir 20.000 akçe ile Lâmi'î Çelebi'dir. Böylece Lâmi'î Çelebi, 20.000 akçeyi alarak dağıtılan 195.400 akçenin %10.2'sine tek başına sahip olmuştur. En az ihsân elde eden şâir ise 200 akçe ile Nisârî'dir. Lâmi'î Çelebi 20.000 akçe; Şükrî 15.000 akçe; Hayâlî 11.000 akçe; Şeyh İbrahim ve Basîrî 10.000'er akçe; Kandî 9.600 akçe; Zâtî, Birader ve 'Özrî 9.000'er akçe; 'Iyânî 8.800 akçe; Makâmî 8.400 akçe; Ferruhî 8.000 akçe; Sabrî 7.300 akçe; Necâtî 7.200 akçe; Edîbî 7.000 akçe; Necmî 5.000 akçe; Mes'ûd 4.500 akçe; Abdurrahîm Abbas 4.000 akçe; Na'tî 3.300 akçe; Keşfî 3.100 akçe; Mehmed Çelebi ve Mustafa Çelebi 3.000'er akçe; Yakînî 2.700 akçe; 'Atâ 2.500 akçe; Yahyâ, Şahîdî ve Mîrek 2.000'er akçe; Rahmî 1.200 akçe; Necmüddîn, Sabrî, Latîfî ve Refîkî 1.000'er akçe; Mes'ûdî 700 akçe; Mahremî 600 akçe; Sûzî, Şem'î, Servî ve 'Atâyî 500'er akçe; Niyâzî 300 akçe; Nisârî 200 akçe almıştır.

936/1529 yılında Keşfî, 'Iyânî, Edîbî, Ferruhî, Basîrî, Zâtî, 'Özrî, Yakînî, Necâtî, Figânî, Makâmî, Rahmî, Kara Memî, Mes'ûdî, Nakkaşî, Na'tî, Necmî, Münsî, Hamrî, 'Abdulkâdir hil'ât almıştır. 936/1529 yılında hil'ât alan şâirlerden Keşfî aynı yıl içerisinde üç defa; 'Abdulkâdir iki defa; diğer şâirler de birer defa hil'ât almıştır. Keşfî daha sonraki yıllarda da (937-938-939) birer defa hil'ât almıştır. Keşfî haricinde 937/1530 yılında sadece Ahmed Çelebi bir defa ölen oğlu için hil'ât almıştır (ERÜNSAL 1984:1-17).

1.8. Sultan II. Selim (1566-1574)

Kırk dört yaşında hükümdar olan Sultan II. Selim, bizzat sefere çıkmayan ilk Osmanlı padişâhı olmuş, içkiye düşkünlüğü sebebiyle kimi tarihçilerce "Sarhoş Selim", sarışınlığı sebebiyle de zaman zaman "Sarı Selim" diye anılmıştır. Onun içki ve zevk alemlerine düşkünlüğü, Sokullu Mehmed Paşa sayesinde devlet idaresinde bir sorun haline gelmemiştir. Babasının uzun süren saltanatı döneminde bir ilim ve kültür merkezi haline gelen İstanbul'da, Sultan II. Selim döneminde de birçok şâir onun ihsânlarından yararlanmıştı. Sultan II. Selim, kısa süren saltanatının son yıllarında şeyhlere ve din adamlarına daha yakın durmuş ve bunun sonucunda şâirlerle arasında bir kopukluk olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında av merakıyla sık sık İstanbul'dan ayrılması ve daha önceki dönemlerdeki gibi cömert devlet adamlarının olmaması rol oynamıştır. Fazlî, Samî, Ferdî, Raî, Firakî, Nigarî, Hâtemî gibi şâirler; Nihânî, Durak Bey, Gülâbî Bey gibi musikîşinaslar; Mîrek Çelebi, Kasapzâde Nâbî gibi hanendeler Sultan II. Selim'in meclislerinde hazır bulunmuşlardır (GÖKDOĞAN 2002:186). XVI. yüzyılda aynı adı taşıyan iki padişâh yaşadığı için hangisine kaç tane

kasîde sunulduğunun tespit edilemediğini Sultan I. Selim döneminde söylemiştik. Bu dönemde de her iki padişâha sunulan toplam kasîde sayısını vermekle yetineceğiz. Buna göre Sultan Selim (I. veya II.)'e kırk dokuz kasîde sunulmuştur (ÇAKICI 1996:50).

Sultan II. Selim'in şehzâdeliğinde yanında bulunan Hüseyin Celâl Bey, Sultan Selim'in padişâhlığında da musâhiblik görevini devam ettirmiş ve Anadolu tımar defterdârlığına tayin edilmiştir (KILIÇ 1994:228).

Sultan II. Selim'in şehzâdeliğinde yanında bulunan Ayşe Hubbî Hatun (ö. 1590), Manisa'da şehzâde tarafından makbul tutulmuş ve kocası Şemsî Çelebi ölünce İstanbul'a getirilmiştir. Böylece İstanbul'da eski itibarına kavuşmuştur (EYDURAN 1999:288).

Terzi-zâde Mehmed Ulvî (ö. 1585), Sultan II. Selim'e şehzâdeliğinde Manisa'da intisâb etmiş, padişâh olduktan sonra da yanında yer almaya devam etmiştir (EYDURAN 1999:675).

Hâtemî İbrahim Bey (ö. 1596), Sultan II. Selim'e şehzâdeliği sırasında intisâb eden ve padişâh olunca da yanından ayrılmayan şâirlerin bir diğeridir. Kütahya'da şehzâdenin musâhibi olan Hâtemî, İstanbul'a gelip sipahilik görevi almış ve padişâhın musâhibi olarak hayatını devam ettirmiştir (KILIÇ 1994:842).

Sultan Selim'in şehzâdeliğinde kendisine intisâb edip padişâh olunca da İstanbul'a gelen şâirlerden biri de Câmî Bey'dir. İstanbul'a gelince sarayda atmacacı-başı tayin edilmiştir (EYDURAN 1999:251).

Bu dönemde Âşık Çelebi (ö. 1571), Meşâirü'ş-Şuarâ adında yazdığı tezkireyi, Hekim Nidâî de Menâfiü'n-Nâs adlı nazım şeklindeki eserini Sultan II. Selim'e sunmuştur (GÖKDOĞAN 2002:187).

Ayrıca bu dönemde Defterdâr-zâde Azmî (ö. 1582), Müderrisi mahlaslı Beşiktaşlı Yahyâ Efendi (ö. 1570), Şami Mustafa Bey, Şemsî Ahmed Paşa (ö. 1580) ve Bâkî gibi devrin önde gelen şâirleri de Sultan II. Selim'in ihsânlarına nail olmuşlardır.

1.9. Sultan III. Murad (1574-1595)

Sultan III. Murad, Sultan II. Selim'in ölümü üzerine Manisa Sancağı'ndan gelip Osmanlı tahtına oturmuştur. İlk zamanlarda devlet yönetimi Vezir-i âzam Sokullu Mehmed Paşa'nın idaresi sayesinde iyi gittiyse de onun ölümünden sonra devlet idaresine valide sultanlar, musâhibler ve saray ağaları müdahale eder hale gelmiştir. Sultan III. Murad, Muradî mahlasıyla şiirler yazmış ve şiirlerini Farsça, Arapça ve Türkçe olmak üzere üç ayrı Dîvân'da toplamıştır (UZUNÇARŞILI 1988b:114-115). Sultan III. Murad'a bu dönemde otuz dört kasîde sunulmuştur (ÇAKICI 1996:50).

Bu dönem şâirlerinden Nev’î Yahyâ, Şehzâde Mustafa’nın hocası olarak saraya alınmıştır (EYDURAN 1999:1061). Sultan Murad, bu değerli âlim ve şâire kadirşinaslık göstererek onun hoca olduğu tarihe kadar padişâhlar, kanun üzere bayram tebriklerinde şehzâde hocalarının kendilerini tebrik ettikleri sırada ayağa kalkmazlarken Nev’î Efendi’ye hürmeten ayağa kalkmıştır (UZUNÇARŞILI 1988b:532). Ayrıca Sultan III. Murad, kendisinden Fusûsü’l-Hikem’i Türkçe şerh etmesini istemiştir (GÖKDOĞAN 2002:188).

Dört padişâh dönemi yaşayan Bâkî, Sultan III. Murad devrinde şöhretinin zirvesine çıkmıştır. III. Murad padişâh olunca Bâkî cülûsu için bir terci-i bend yazıp padişâha sunmuştur. Karşılığında kendisine Süleymaniye müderrisliği verilmiştir. Bâkî’ye gösterilen iltifatı çekemeyen düşmanları şâir Nâmî’ye ait gazeli Bâkî’nin gibi gösterip “babanızı size tercih eder” diyerek Bâkî’nin Süleymaniye müderrisliğinden azlini sağlamışlardır (EYDURAN 1999:210). Daha sonra gazelin Bâkî’ye ait olmadığı anlaşılıp affedilirse de Edirne Selimiye müderrisliğine gönderilmiştir. Bir müddet Edirne’de kalan Bâkî, 1579’da Mekke kadılığına getirilmiştir. Sonra Medine kadısı olmuştur. Kadılıktaki tutumu başarı sağlamayınca şikayet üzerine Medine kadılığından azledilip İstanbul’a çağırılmıştır. Tekrar eski günlerine dönme ümidiyle padişâha kasîdeler sunup gazellerine nazireler söylemiştir. Bir gazelini de tahmis etmiştir. Bu vesile ile tekrar eski günlerine dönmüş, hâmîsi Ferhad ve Siyavuş Paşa ile medrese arkadaşı Hoca Sa’deddin Efendi’nin yardımı ile İstanbul kadısı, 1589’da Anadolu kazaskeri ve nihayet Rumeli kazaskeri olmuştur. Şeyhülislâmlıkta gözü olan Bâkî, emeline ulaşmadan tekaüde sevk edilmiştir (PALA 1998b:16).

Derviş Paşa (ö. 1603), Hoca Sa’deddin (ö. 1599), Gelibolulu Âli (ö. 1599) ve Şirvanlı Nutkî gibi alim ve şâirler de Sultan III. Murad’ın iltifatına nail olmuşlardır.

1.10. Sultan III. Mehmed (1595-1603)

Sultan III. Mehmed, 1583’te Manisa sancak beyliğine gönderilmiş, babasının ölümü üzerine 1595’te padişâh olmuştur. İlk iş olarak III. Murad döneminde sarayı dolduran ve devlet işlerine karışan cüceler, dilsizler ve diğer sanat erbâbını saraydan sürmüştür. Ayrıca devlet kademesindeki eski kadroları da görevden alıp yakın adamlarını bu görevlere yerleştirmiştir. Bu dönemde saray kadınları -Safiye Sultan ve ekibi- devlet işlerinde etkili olmuştur. Kendisine yazılan eserleri ilgiyle karşılamış ve kendisi de Adlî mahlası ile şiirler yazmıştır. Selanikî, Âli Mustafa, Hoca Sadeddin Efendi gibi tarihçiler yanında Nev’î ve Bâkî de döneminin önde gelen simaları olmuştur (EMECEN 2003:407-413). Bu dönemde Sultan III. Mehmed’e sunulan kasîdelerin sayısı on sekizdir (ÇAKICI 1996:50).

Bu dönemde Bâkî, Azmîzâde Mustafa Halefî (ö. 1631), Abdülahad Aziz (ö. 1651), ve Gelibolulu Âli gibi âlim ve şâirler Sultan III. Mehmed'in iltifatına nail olmuşlardır.

SONUÇ

Genel olarak 16. asra kadar Şâir-hâmî ilişkisini ele aldığımız bu çalışmada şâirlerin gerek padişâh/şehzâde olsun gerekse diğer devlet erkânı olsun bu kişilerin meclislerinde ve yakın çevrelerinde bulunduğunu gösteren birtakım ibareler olduğunu tespit ettik. Her iki çevrede de müsâhiblik, hemdemlik ve nedîmlik gibi ifadeler şâirlerin hâmîlerine olan yakınlığın en ileri derecesini göstermektedir. Bunun haricinde mâdihi olmak, mülâzemetinde ve hıdmetinde bulunmak, kulluk, bendelik, intisâb etmek ve kapuya cem olmak gibi ifadeler de hâmîye yakınlığın diğer göstergeleridir.

Şâir-hâmî arasındaki ilişkiyi belirlemek için saray çevresini ve şehzâde sancaklarını ele aldık. Daha küçük yaşlardan itibaren dini ilimlerin yanı sıra pozitif ilimleri de okuyan şehzâdeler, çeşitli sanat ve spor alanlarında da gerekli eğitimi almışlardır. Devlet yönetimine hazırlanmaları için de sancak merkezlerine gönderilmişler ve buralarda şehzâde-vali olarak görev yapmışlardır. Şehzâdeler, sancak merkezlerini imar ederken aynı zamanda buraları birer kültür ve ilim merkezi haline getirmişler; âlim ve şâirlere de hâmîlik yapmışlardır. Bu merkezlerde en güçlü dönem II. Bayezid'in oğullarının şehzâdelik yaptıkları dönem olmuştur. Şehzâdeler, çevrelerinde toplanan âlim ve şâirleri tahta geçtikten sonra da yanlarında götürmüşlerdir.

Saray çevresinde ise ancak Fetret Devri'nden sonra şiir ve edebiyatla ilgilenilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ve öncesinde Germiyan Sarayı'nda yetişip Osmanlıya intisâb eden şâirlerin önemli bir ağırlığı olmuştur. Çelebi Sultan Mehmed'den sonra tahta geçen Sultan II. Murad, şâirlere salyâne bağlayarak hâmîlik vasfını resmileştirmiştir. Bu uygulama Kanuni döneminde İbrahim Paşa'nın ölümüne kadar sürmüştür. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u alarak yeni ve uzun soluklu bir edebî çevrenin burada oluşmasını sağlamıştır. İlim sahiplerine gösterdiği rağbet sayesinde İstanbul'da 185 şâir toplanmıştır. Sultan II. Bayezid de babası gibi sanatı himâye etmiştir. Devrinde şâirlerin aldığı ihsânlar İn'âmât Defteri'nde kayıt altına alınmıştır. Bu dönemde 66 şâir ihsân elde ederken bunların 58'i (%87.8) nakdiyye (akçe), 51'i (%77.2) de hil'ât almıştır. Bu 66 şâirden 17'si (%25.7) sadece nakdiyye, 9'u (%13.6) da sadece hil'ât almıştır. Toplamda verilen nakdiyyenin miktarı ise 478.500 akçedir. En yüksek nakdiyyeyi 112.000 akçe ile Mevlânâ İdrîs elde ederken en düşük nakdiyyeyi de Mesûd b. Muhyiddin 500 akçe ile elde etmiştir. Sekiz yıllık saltanatının büyük çoğunluğunu fetihlerde geçiren Sultan I. Selim de himâye geleneğini

sürdürmüştür. Bu sebeple Tebriz fethi sonunda İranlı birkaç yüz şâir ve sanatkârı İstanbul'a getirmiş ve onları himâyesi altına almıştır. Yavuz Sultan Selim'den sonra Osmanlı tahtına oturan Kanuni de atalarının yolundan giderek himâye geleneğini sürdürmüştür. Sultan II. Bayezid döneminde olduğu gibi bu dönemde de şâirlerin aldıkları ihsânlar İn'âmât Defteri'nde kayıt altına alınmıştır. Kanuni döneminde ihsân alan şâirlerin sayısı 47'dir. Bu 47 şâirden 40'ı (%85.1) nakdiyye, 21'i (%44.6) de hil'ât almıştır. Yine bu 47 şâirden 7'si (%14.8) sadece hil'ât elde ederken 26'sı (%55.3) da sadece nakdiyye elde etmiştir. Bu dönemde dağıtılan nakdiyyenin toplam miktarı ise 195.400 akçedir. Lâmi'î Çelebi 20.000 akçe ile en yüksek nakdiyyeyi elde ederken Nisârî 200 akçe ile en düşük miktarı almıştır. Himâye geleneği daha sonraki dönemlerde de padişâhların kişiliklerine bağlı olarak değişen oranlarda devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ak, Coşkun (2001), *Şâir Padişâhlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Akgündüz, Ahmet (1994),“Ebussûs Efendi”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 10,
- Altuner, Nuran Üzer (1989), “Safâyî ve Tezkiresi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi SBE*, İstanbul.
- Aydemir, Yaşar (1994),“XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kasîde”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara.
- Babinger, Franz (1997), “Hızır Bey”, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., C. 5, Eskişehir.
- Banarlı, Nihad Sami (2001), *Resimli Türk Edebiyat Tarihi*, MEB Yay., C. 1-2, Ankara.
- BURSALI MEHMED TÂHİR (2000), *Osmanlı Müellifleri*
- Çakıcı, Bilal (1996),“Eski Türk Edebiyatında Kasîde Nazım Şekli (XVI. YY)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara
- Çapan, Pervin (1993), “18. Yüzyıl Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi SBE*, Elazığ.
- Çavuşoğlu, Mehmed (2003), *Dîvânlar Arasında*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Çelebioğlu, Âmil (1994), *Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, MEB Yay., İstanbul.
- Emecen, Feridun (2000), “Sultan İbrahim”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 21, İstanbul.
- Erünsal, İsmail (1979-1980), “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I, II. Bayezid Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI, s.:303-342.
- (1984), “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II, Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV s.:1-17.

Eyduran, Aysun Sungurhan (1999), “Tezkiretü’ş-Şu’arâ (İnceleme-Tenkitli Metin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara.

Gıbb, E. J. Wilkinson (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi*, Haz.: Ali Çavuşoğlu Akçağ Yay., Ankara.

Gökdoğan, Melek Dosay (2002), “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, *Türkler*, Ed.: Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yay., C.11, s.:175-209, Ankara..

Güler, Kadir (2003), *Kütahya Yazıları*, Kütahya.

Horata, Osman (2002), “Lâle Devri’nden Tanzimat’a Türk Edebiyatı”, *Türkler*, Ed.: Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yay., C.11, s.: 573-592, Ankara.

İnal İbnü’l-Emin Mahmud Kemal (1999), *Son Asır Türk Şâirleri*, Haz.:

Müjgan, Cunbur, Atatürk Kültür Merkezi Yay., C. 1, Ankara.

İnalçık, Halil (2003a), *Şâir ve Patron*, Doğu Batı Yay., Ankara.

----- (2003b), “İkinci Mehmed”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C. 28, Ankara.

İpekten, Haluk (1996), *Dîvân Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB Yay., İstanbul.

----- (2000), *Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara.

----- (2003), *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., 4. Baskı, Ankara.

İsen, Mustafa (1980), *Sehî Bey Tezkire (Heşt Bihîşt)*, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul.

İsen, Mustafa-Kurnaz Cemal (1990), *Şeyhî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara.

İsen, Mustafa (1997), *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yay., Ankara.

----- (1999), *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yay., Ankara.

İsen, Mustafa-Bilkan A. Fuat (1997), *Sultan Şâirler*, Akçağ Yay., Ankara.

Karabey, Turgut (1999), *Ahmet Paşa Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara.

Keskin, Ayşe Gülay (1994), “Klâsik Türk Edebiyatında Kasîde Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara.

Kılıç, Filiz (1994), “Meşa’irü’ş-Şu’ara (İnceleme-Tenkitli Metin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara.

----- (1998), *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yay., Ankara.

KUR’AN-I KERİM MEÂLİ (2005), Haz.: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, DİB Yay., 3. Baskı, Ankara.

Kutluk, İbrahim (1997), *Tezkiretü’ş-Şuarâ (Beyânî Tezkiresi)*, TTK Yay., Ankara.

Mazıoğlu, Hasibe (1997), “Sinan Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., C. 10, Eskişehir.

----- (2000b), *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara.

Mermer, Ahmet (1997), “Necâti Bey’in Nişan Kasidesi, *İlmi Araştırmalar*, c.5, İstanbul, ss: 199-218.

Muallim, Naci (2000), *Osmanlı Şâirleri*, Haz.: Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara.

Okuyucu, Cihan (2004), *Dîvân Edebiyatı Estetiği*, L&M Yay., İstanbul.

Özgül, M. Kayahan (2006), “Şark Ekspresiyle Garb’a Sefer”, *Türk Edebiyatı Tarihi*.

Öztuna, Yılmaz (1985), *Türk Tarihinden Yapraklar*, 1000 Temel Eser Dizisi, MEGSB Yay., İstanbul.

Pala, İskender (1996), *Şâirlerin Dilinden*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

----- (1997), *Şiirler Şâirler ve Meclisler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

----- (1998a), *Necâtî*, Timaş Yay., İstanbul.

----- (1998b), *Baki*, Timaş Yay., İstanbul.

----- (1998c), *Âşinâ Güzeller*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

----- (1998d), *Kudemânın Kırk Atlısı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

----- (1999), *Dîvân Edebiyatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

----- (2003), *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul.

Solmaz, Süleyman (1996), “Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı (İnceleme- Metin)”,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi SBE*, Ankara.

Tatçı, Mustafa (1997), *Edebiyattan İçeri, Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı
Üzerine Yazılar*, Akçağ Yay., Ankara.

Tekindağ, Şehabeddin (2003), “Mahmud Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV
Yay., C. 28 Ankara.

Tolasa, Harun (2002), *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.
Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yay., Ankara.

Tuğlacı, Pars (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yay., İstanbul.

Turan, Şerafettin (1992), “II. Bayezid”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., C.
5, İstanbul.

Uzun, Mustafa (1988), “Abdülbâki Ârif Efendi”, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV
Yay., C. 1, İstanbul.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1932), *Kütahya Şehri*, İstanbul.

----- (1981-1986), “Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defteri”,
Belgeler TTK Yay., C.11, S.:15, s.: 23-76, Ankara.

----- (1988a), *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara.

----- (1988b), *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., C. 3, Ankara.

Yorulmaz, Hüseyin (1998), *Koca Ragıb Paşa*, Kültür Bakanlığı Yay.,
Ankara.